

Dit digitale blad is een raapsel van wetenswaardigheden en ongein betreffende de Koninklijke Marine en Koopvaardij uit het heden en verleden en is samengesteld door Arie Krijgsman

“de redactie “
A.C.Krijgsman
Abeelstraat 96
3319 AG Dordrecht
06-25160899
www.tenanker@kpnmail.nl

Deze digitale krant fungeert als verlengstuk en is onafscheidelijk verbonden aan de website: <https://www.tenanker.com> en conformeert zich aan de regelgeving zoals daar is vermeld.

Er zijn altijd wel mensen die met mijn werk aan de haal gaan. Aan de ene kant is dat een teken dat ik het goed heb neergezet, maar ik hoop wel dat onze lezers respect tonen en niet lukraak het kopiëren voor andere dan puur privé doeleinden zonder daar toestemming voor te vragen.

3e jaargang – nummer 4 – 22 januari 2019

**Deze extra editie gaat over het
verzet Nederlands – Indië tegen de Japanse bezetter**

Oorlog en Bersiap Deel 1

Het verzet in Nederlands-Indië tegen de Japanse bezetter.

Inleiding

Het verzet in Nederland tegen de Duitsers heeft altijd de nodige aandacht heeft gekregen. Er is veel over gepubliceerd en er zijn speelfilms gemaakt zoals het Meisje met het rode haar over Hannie Schaft. De verzetsactiviteiten in Nederlands-Indië tegen de Japanse bezetter zijn echter een zwaar onderbelicht onderwerp gebleven. Helaas, temeer omdat de omstandigheden waarin het verzet moest plaatsvinden moeilijker waren dan in Europa. Verzet tegen de Japanners is wel degelijk geleverd. Uiteindelijk bedroeg het aantal Nederlanders, Indische Nederlanders en Indonesiërs dat werd gearresteerd wegens verzet ongeveer 15.000 personen. De helft hiervan overleed. Deels door executie, deels door andere oorzaken als honger, de gevolgen van marteling of zware dwangarbeid en daardoor ontstane ziekten. Anders dan in Nederland, arresteerde de bezetter bijna iedereen die ervan verdacht werd verzet te plegen. Dit feit is slechts bij weinigen bekend in Nederland. 1)

Na de val en capitulatie van Indië vormden zich op de verschillende eilanden groepen die de strijd tegen de Japanners voortzetten. De veronderstelling was dat ze de weg voor de spoedige bevrijding door de Geallieerden zouden helpen vrijmaken. Immers, Australië was dichtbij en de hoop was gevestigd op de militaire en industriële grootmacht Amerika. Niets zou achteraf gezien minder waar zijn. De Japanners slaagden er in nagenoeg alle verzet

binnen een jaar tijd uit te schakelen; vaak geholpen door de lokale bevolking. Al vrij snel na de val van de Nederlanders hielpen Indonesiërs hun "Aziatische broeders". Geheime voedsel- en wapenopslagplaatsen werden door de bevolking ontdekt en geplunderd. Een guerrillaoorlog kreeg zó weinig kans van slagen. De Japanse overmacht was militair en organisatorisch groot. Ten slotte waren de Japanse militaire politie Kenpeitai, de militaire inlichtingendiensten en de Indonesische Politieke Inlichtingendienst (PID) zeer goed georganiseerd en dwongen zij veel informatie af aan de bevolking. In de loop van de bezetting was Japan er bovendien in geslaagd veel Indonesiërs, in het bijzonder jongeren in te zetten in hun (para)militaire organisaties als de Keibodan (hulppolitie) en Seinendan, een soort militaire jeugdbeweging. Het wegwerken van het Westerse element was in de vrijwel volledig gerealiseerd.

Verzetsactiviteiten

Buiten de interneringskampen

De verzetsactiviteiten waren vooral bedoeld ter voorbereiding van de bevrijding door de Geallieerden. De verwachting leefde zelfs dat eind 1942 dat moment zou zijn aangebroken. Vooruitlopend hierop moesten militair-strategische inlichtingen worden gewonnen en doorgegeven naar de Geallieerden. Ook moesten zoveel mogelijk radioberichten worden opgevangen die konden worden verspreid in Indië om zo het moraal op te krikken en de diverse verzetsgroepen van actuele informatie te voorzien. In dit kader was het van belang contacten met Australië te leggen; de springplank voor de Geallieerden naar de archipel.³⁾ Verder hoorden natuurlijk bij het verzet het verzamelen en verstoppert van wapens en munitie, vinden van onderduikadressen, het zoeken naar en verbergen van ondergedoken militairen die niet waren gecapituleerd en zo mogelijk plegen van sabotage en uitschakelen van Japanners. Al deze activiteiten moesten door degenen worden uitgevoerd die buiten de kampen waren gebleven. Dus ondergedoken militairen, de zogeheten Nipponwerkers: personen die in strategisch belangrijke bedrijven en organisaties moesten werken, en niet te vergeten de Indo-Europeanen die niet waren geïnterneerd of vrijgelaten ex-KNIL'ers waren. Tot slot maar met speciale vermelding van hun buitengewone inzet: Molukkers en ook andere inheemse ex-KNIL'ers. Later in deze serie artikels over het verzet zullen voorbeelden volgen van door Indo's en Molukkers gepleegd verzet op vooral kleine schaal.

Voorbeeld van verzet: de groep-Meelhuysen in Soerabaja

1e Luitenant W.A. Meelhuysen, 1939

Kapitein Willem (Wil) Adam Meelhuysen was een Indo-Europese officier van de afdeling militaire luchtvaart van het KNIL; hij was commandant van de opleidingsschool voor vliegers/waarnemers in Batavia. In maart 1942 vlak na de capitulatie startte hij met het organiseren van een netwerk van individuele personen en groepjes die verzet pleegden tegen de Japanners in de stad en regio Soerabaja. Deze "groep"-Meelhuysen met de codenaam 'Corsica' zou eind februari-begin maart 1943 volledig worden opgerold. Na schatting ging het om zo'n tweehonderd personen, althans verdachten van illegale activiteiten.

Een prominente rol binnen de groep speelde de Indo-Europese Johanna Wilhelmina ('Sok') Berg-Butteweg. Sok Berg was een bij het wel en wee van de inheemse bevolking betrokken vrouw, die naast Nederlands goed Maleis en Javaans sprak. Ook had ze veel contacten met vrouwen van inheemse notabelen, en was ze maatschappelijk erg actief. Na de capitulatie was ze vanuit het kantoor van de Luchtbeschermingsdienst (LBD) al gauw actief in het verzamelen en doen uitgaan van berichten die ze zo nodig uit het Maleis of Javaans vertaald had. Deze berichten waren vaak door krijgsgevangenen tijdens hun transport doorgegeven aan wachtenden. Meelhuysen zelf opereerde undercover als Indonesiër tussen de lokale bevolking. In verhalen van Indische verzetsdeelnemer wordt het inderdaad vaker genoemd dat men als Indonesiër verkleed te werk ging. Indonesisch betekende hier: in inheems textiel, een kain met wit jasje en een zwart hoofddeksel. Meelhuysen bediende zich van het pseudoniem Tahir en ging ver in zijn rol. Hij ging als een Moslim leven en nam vele baantjes aan. Zo werd hij o.a. bezorger van melk aan de Japanners en in die contracten legde hij zijn oren goed te luister. Hij nam ook zelfs dienst bij de Keibodan of vermomde zich als Japanse militair. Na kennisgemaakt te hebben met Sok Berg, transformeerde hij in haar tuinjongen. Tussen de twee ontstond een hechte vriendschap en het lijkt er op dat Sok Berg zijn belangrijkste vertrouwenspersoon en adviseur was.

Meelhuysen had een ambitieuze militaire doelstelling: zijn organisatie zou te zijner tijd op alle strategische punten in Soerabaja moeten toeslaan en de posities van de vijand moeten overnemen.

Strategische punten waren met name bruggen, spoorwegen, verbindingscentra, kazernes en politieposten en logistieke centra. Tot die tijd hielden zijn mensen zich bezig met smokkel van eten, geld en kleren naar interneringskampen, het helpen van ondergedoken militairen rond Malang en het financieel en materieel steunen van gezinnen van krijgsgevangenen. Ondanks de goede vermommingen en in acht genomen voorzichtigheid, waren de activiteiten toch bij velen bekend. En in een tamelijk vroeg stadium ook bij de bezetter. Deze had enorme steun gehad aan de fanatieke inzet van de Indonesische rechercheurs van de Politieke Inlichtingendienst (PID) en de Kenpeitai. Tijdens een ontmoeting van Meelhuysen en een contactpersoon zou een PID'er zelf als onopvallende bamiverkoper deze bijeenkomst langdurig hebben kunnen waarnemen. De Kenpeitai ging pas na maanden van zekerheid over wie er actief waren in het verzet tot arrestaties over, in december 1942. Aanleiding was een tip aan de PID over verborgen wapens in de Carpentierstraat. Op 20 december 1942 's avonds werd Sok Berg gearresteerd en naar het hoofdkwartier aan het Paradeplein gebracht. Maandenlange pijnlijke verhoren volgden. Meelhuysen wist al een paar uur later dat Sok Berg was gearresteerd.

J.W. Berg-Butteweg, ca. 1948

Hij besloot haar te redden door zich aan te geven, maar het was geen reële gedachte dat Sok Berg hierdoor vrijuit zou gaan. Zij overleefde echter wèl omdat ze vijftien jaar gevangenisstraf kreeg. Meelhuysen overleefde een mislukte poging door cyaankali te slikken omdat de Japanners de waterkuur op hem hadden toegepast tijdens verhoor. Hevig pijn lijdend slaagde hij er toch in later zich door ophanging het leven te benemen zodat de vijand hem niet meer tot het geven van inlichtingen kon dwingen. Kapitein Meelhuysen overleed op 21 december 1942 in de gevangenis aan de Werfstraat. Ongeveer 200 verdachten zijn door de Japanners gearresteerd. De meesten kregen gevangenisstraffen opgelegd.

Deze casus geeft precies aan waaraan het verzet in Indië in het algemeen ten onder is gegaan. De organisatie was zeer gevoelig voor infiltratie en verraad. Ook waren de doelen te groots en beschikte Meelhuysen niet over getrainde mensen; goede bedoelingen en principes waren niet genoeg. Daartegenover stonden veel te grote ambities. Volgens anderen was een grote zwakte het aanzienlijke aantal vrouwen dat meedeed. Daartegenover stond een uitstekend georganiseerde tegenstander van professionele politiemensen en militairen, die bovendien op steun van de bevolking konden rekenen. Ook al was het maar vanwege te verwachten represailles bij niet meewerken. Namen binnen de verzetsgroep-Meelhuysen waren: luitenant M. Ferdinandus, onderluitenant H. Groothuizen, 'Pa' van Hulten, res. luitenant D.M. Bromet, sergeant D. Pelasula, Willy Tan, Godie Meelhuysen, Hetty Engelen, Corrie Altman, Suze Matthes.⁴⁾

Binnen de interneringskampen

Niet bij iedereen bekend is dat binnen de interneringskampen er ook verzetsactiviteiten waren. Met name smokkel moet hier worden genoemd: dit was een direct gevolg van het enorme tekort aan voedsel en medicijnen. Contacten werden gelegd met Indonesiërs die bij de omheining (gedèk) van het kamp contacten legden met de geïnterneerden. Dit was niet zonder gevaar: door op heterdaad te worden betrapt of door verraad van de Indonesiërs. Naast deze geheime handel werden berichten het kamp uit gesmokkeld of (in mindere mate) juist binnengebracht. Onder daad van verzet valt ook het protesteren tegen de aanwijzing van meisjes en vrouwen als prostituees (troostmeisjes) in Japanse bordelen. Zeker moet worden vermeld het verzet tegen de verplaatsing van jongens vanaf 10-jarige leeftijd naar de mannenkampen. In een aantal kampen is het gelukt dit te keren. Als vormen van verzet gelden ook het vertragen en niet goed uitvoeren van opgedragen werkzaamheden.

Gelet op de zeer beperkte mogelijkheden door de strikte controle en bewaking, bestonden de verzetsactiviteiten binnen de kampen niet uit grote ondermijnende acties of sabotages met substantiële effecten. Eerder was sprake van lijdzaam verzet, maar ook wel in de vorm van hierboven genoemd protest tegen verplaatsing van jongens of dwang tot prostitutie.⁵⁾

Kenmerken van het verzet in Nederlands-Indië

Uit later ontdekte Japanse documenten bleek dat de Japanners ervan overtuigd waren dat de Nederlanders uitgewerkte plannen hadden om hen te ondermijnen. De bezetters meenden dat er een centraal geleid netwerk van verzetsdeelnemers was dat zich vertakte over de gehele archipel. Al die verzetshaarden zouden met elkaar in verbinding hebben gestaan. Dat zou mogelijk zijn geweest door de activiteiten van spionnen. Dit grote verzetsnetwerk zou door niemand minder dan de Gouverneur-Generaal zelf zijn geleid.⁶⁾ Hoe deze Japanse visie moet worden verklaard is niet duidelijk: mogelijk vanuit hun zeer wantrouwige houding, of wegens onbekendheid met de omstandigheden en een niet goed werkende inlichtingendienst?

In werkelijkheid was het totaal anders. Er was geen centraal geleid verzet noch een grote organisatie. Eerder was er sprake van losse groepjes en individuele personen die vastbesloten waren na de capitulatie door te gaan met de strijd. Wel waren ze allemaal ervan overtuigd dat de terugkeer van de Geallieerden een kwestie was van maanden, geen jaren. Deze aanname was niet gebaseerd op feiten of andere degelijke informatie. Het is nu moeilijk te verklaren (zonder de kennis van het werkelijke verloop van de oorlog) hoe de respectievelijke verzetsdeelnemers er zeker van waren dat ze bezig waren met het voorbereiden van een op korte termijn te verwachten terugkeer van de bondgenoten. Het lijkt niet te gewaagd te zeggen dat de vooroorlogse beelden over de internationale machtsverhoudingen ondanks de smadelijke nederlaag van de Geallieerden, overeind waren gebleven. Zou het een gebrek aan werkelijke kennis zijn geweest over de kracht van Japan en de zwakte van Engeland, de VS en Nederlands-Indië in de regio? Vermoedelijk wèl, gelet op de laatdunkende manier waarop vlak vóór de oorlog werd gesproken en gedacht over de militaire potentie van de Japanners. Bij dat feitelijk raciale beeld is het gebleven: nergens is documentatie verschenen over het grote organisatorische vermogen van de Japanners, of hoe er echt werd aangekeken tegen feiten over de enorme militaire omvang van Japan? Een andere blinde vlek bedekte de werkelijke gevoelens die binnen de inheemse bevolkingsgroepen leefden. Al meteen na de val van Indië ontvingen de Japanners directe steun van de Indonesische politieke voorlieden en op lokaal niveau van de bevolking. Juist dit laatste maakte een succesvolle ondergrondse verzetsbeweging nagenoeg onmogelijk. Feit is in ieder geval dat het verzet werd opgerold door informatie die de bezetters kregen vanuit de bevolking. Het verzet opereerde als het ware in een “mentaal vacuüm”: een misplaatst laatdunkend beeld over de Japanners, de illusie dat de inheemse bevolking de Nederlanders trouw zou blijven en een onrealistisch zicht op de reikwijdte van de eigen verzetsactiviteiten.

Einde van het verzet

De goed functionerende Japanse militaire inlichtingendiensten, de intensieve inzet van de Politieke Inlichtingendienst PID en de coöperatieve bevolking hebben het verzet opgebroken. Al in de eerste helft van 1943 was er van substantieel verzet geen sprake meer. Uitgezonderd her en der losse groepjes en individuele personen die wisten door te gaan. Deze afloop van het verzet geeft aan hoe weinig steun de Nederlanders uiteindelijk echt hadden bij de Indonesiërs. Natuurlijk laat het onverlet dat er zéker wel Indonesiërs waren die liever de Nederlanders dan de Japanners als hun overheersers hadden. In de loop van de oorlog hebben de Indonesiërs een zware tol moeten betalen. Er zijn miljoenen romusha's bezweken, gewond en ziek geworden doordat ze dwangarbeid leverden. Maar voor de Indonesische nationalistische voorhoede, in het bijzonder Soekarno, was de bezetting en in zijn ogen samen optrekken met de Japanners met als beloning op termijn zelfstandigheid, gewoonweg de prijs die betaald moest worden. Het was zeg maar de Indonesische variant van de revolutie die zijn eigen kinderen moest opeten. Een afsluitende opmerking over het Indisch verzet kan zijn dat er sprake is geweest van enorme moed, zéker gezien de psychologische klap van de tot kort vóór de capitulatie onvoorstelbare nederlaag tegen Japan, en geloof in Nederlands-Indië. Al die mensen die verzet hebben gepleegd in welke vorm dan ook, hebben dat moeten doen in haast onmogelijke omstandigheden. Niemand was te vertrouwen, de tegenstander was goed geïnformeerd en uitgerust met moderne strijdmiddelen en er was een gebrek aan kennis over de actuele situatie veroorzaakt door weinig communicatiemiddelen en betrouwbare informatie. Het enige perspectief was het vertrouwen in een spoedige bevrijding van Nederlands-Indië door de bondgenoten.

Oorlog en Bersiap

Het verzet in Nederlands-Indië tegen de Japanse bezetter. Deel 2

Inleiding

In deel 1 van deze vijfdelige serie over het Indisch verzet, is kort samengevat hoe het verloop is geweest van de verzetsactiviteiten in bezet Nederlands-Indië. Ik ben ingegaan op het gebrek aan steun van de Indonesische bevolking en haar coöperatieve houding tegenover de Japanners, het succesvolle opereren van de Japanse en Indonesische inlichtingendiensten en het gebrek aan professionele verzetsdeelnemers, die vooral werden gedreven door het idee van een spoedige bevrijding. Ter illustratie van een grotere verzetsgroep die kenmerkend was voor het Indisch verzet heb ik de groep-Meelhuysen genoemd, geformeerd in Soerabaja rond kapitein W.A. Meelhuysen. Deze verzetsorganisatie werd uiteindelijk al vanaf december 1942 onttakeld door de Japanners en definitief uitgeschakeld in het voorjaar van 1943.

Dit tweede deel benut ik vooral om meer voorbeelden te geven van, in het bijzonder kleinschalig verzet op verschillende plaatsen in bezet Indië. De bronnen zijn uit de eerste hand verkregen uit gesprekken met voormalige verzetsdeelnemers. Om redenen van privacy zullen deze voorbeelden voorlopig anoniem blijven. Mogelijk dat binnen afzienbare termijn de namen bekend worden gemaakt. In deze bijdrage zal ik ook ingaan verzetsactiviteiten buiten Java. Al zal het duidelijk zijn dat vanwege de aanwezigheid van Indo's op vooral Java, dáár veel verzet was gesitueerd. We zullen zien dat om strategische en soms ook "toevallige" redenen verzet is geboden op met name Sumatra, Celebes (Sulawesi), de Molukken en Nieuw-Guinea.

Sumatra

Generaal-majoor R.T. Overakker, de territoriaal commandant van Midden-Sumatra, gaf zich op 28 maart 1942 over aan de Japanners. Een alternatief plan om, samen met kolonel G.F.V. Gosenson (territoriaal commandant Atjeh en Sumatra's Oostkust) vanuit de Alas-vallei de strijd voort te zetten tot de Geallieerden zouden terugkomen, was achterhaald geworden door de snelle opmars en overmacht van de vijand. Een groep rond kapitein J. Dormolen en luitenant H. van Zanten heeft het bevel door te vechten in daden omgezet, al was het maar tot respectievelijk april 1942 en maart 1943.

Generaal Overakker had wel degelijk een scenario opgesteld in geval van een snelle val van de Indische strijdkrachten. Hij rekende met name op de Molukse soldaten dat ze de komst van de bondgenoten zouden voorbereiden. Een groep Molukkers vormde een organisatie die als Sapoe Tangan Merah, Rode Zakdoek, bekend werd. Molukse soldaten hadden als talisman in de strijd een rode zakdoek bij zich. In de te voeren guerilla was de zakdoek het unieke herkenningsteken. Naast Molukse deden ook Menadonese, Timorese en Indo-Europese ex-militairen mee met de organisatie. Enige tijd na de capitulatie werden inheemse (met name Molukse) en Indo-Europese krijgsgevangenen vrijgelaten; zij waren immers mede-Aziaten. De bezetter trachtte zo hen voor zich te winnen, maar verkeek zich echter in hun loyaliteit aan de Nederlanders. Deze vrijlating vond pas plaats vanaf mei 1942. Het heeft niet zichtbaar geleid tot intensivering van verzetsacties; integendeel! Menselijkerwijs waren de meeste vrijgelaten krijgsgevangenen blij dat ze naar hun gezinnen konden terugkeren; daar lag nu hun eerste prioriteit.

Verzetsgroep-Van Dormolen

Kapitein J. van Dormolen heeft na de capitulatie de strijd nog voortgezet totdat hij zich tot 24 april 1942 te Pematang Siantar (Noord-Sumatra) overgaf. Een drietal Molukse soldaten

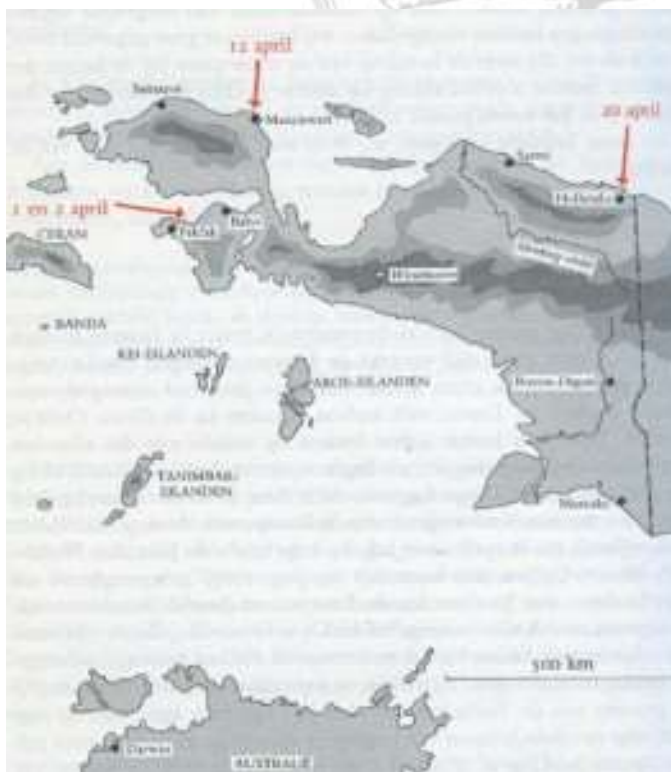
zou zich bij hem hebben aangesloten. Deze verzetsgroep telde ongeveer 150 man, de grootte van een compagnie. De drie genoemde soldaten A.P.L., C.S. en J.L.P. hebben elkaar ontmoet op 14 februari 1942 te Laodjohor. Het detachement van A.P.L., komende uit Rengat Indragiri voegde zich na terugtrekking bij de groep van Van Dormolen, waartoe de andere twee behoorden. De drie Molukkers hebben tot 5 april 1942 doorgevochten. Op die dag gaf kapitein Van Dormolen hun het bevel hun uniformen te verbranden en de wapens onklaar te maken en in een rivier te gooien. Ze mochten van hem teruggaan naar hun gezinnen of familie.

Een belangrijk moment in de strijd was de aanval op een Japanse kolonne die op 28 maart 1942 in de kampong werd ingezet. Daarbij zouden 62 Japanners zijn gedood, terwijl de KNIL'ers slechts twee gewonden telden: sergeant J. Kok en de Ambonense mitrailleursschutter Sinai. Ook A.P.L deed mee aan het gevecht.

De groep-Van Dormolen had als opdracht de opmars van de Japanners vanuit het zuiden te vertragen zodat generaal Overakker zich wat georganiseerder kon terugtrekken uit Atjeh. De aanval op 28 maart had veel van de groep gevegd en het deed de Nederlanders beseffen hoe sterk de vijand was, ondanks de geslaagde aanval. Kapitein Van Dormolen besloot daarom de streek te verlaten en noordwaarts te gaan. Hij veronderstelde dat Overakker daar nog onverminderd standhield en versterking welkom zou zijn. Achteraf gezien is juist bekend dat op 28 maart Overakker zich had overgegeven. In de dagen tot 5 maart moest de groep verder in de zware omstandigheden van het tropisch regenwoud, door bergachtig terrein en de twee gewonden moesten worden meegevoerd. Het moreel van de manschappen stond nog eens onder zware druk. Daarom besloot Van Dormolen hen terug te laten keren naar huis. Wèl zouden ze paraat moeten blijven in afwachting van de terugkeer van de Geallieerden en dan zouden zij de vijand in de rug moeten aanvallen. De soldaten gingen een moeilijke tijd tegemoet; de bezetter zou wantrouwig zijn, er was de dreiging van razzia's en dwangarbeid en niet in het minst moesten ze hun kost verdienen omdat hun vaste inkomsten er niet meer waren. Ze gingen toen op het land groenten en rijst verbouwen.

Op 21 september 1943 arresteerden de Japanners C.S. en J.L.P. op beschuldiging van spionage voor de Amerikanen. Zij zouden zijn verraden door een Javaan, een zekere

Marto. Ook A.P.L. kwam in de gevangenis terecht en moest martelingen ondergaan. Hij werd ten slotte veroordeeld tot zeven jaar gevangenisstraf. Van 22 september 1943 tot 30 augustus 1944 verbleef hij in de gevangenis in Rengat Indragiri en van 31 augustus 1944 tot en met 5 september 1945 zat hij gevangen op het eiland Taloe Kwantang. C.S. en J.L.P. waren zijn medegevangenen.

Kaart van de oostelijke Molukken, de Kei-eilanden en Nieuw-Guinea.

Bron: L. de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. 11a. Nederlands-Indië I. Tweede helft, 's Gravenhage 1985, p. 1078.

Kei-eilanden

Ook wel de Zuid-Oost Molukken en gelegen ten zuidwesten van Nieuw-Guinea. De eilandengroep telde voor de oorlog ongeveer vijftigduizend mensen. De bekendste eilandengroepen zijn Noehoejoet, Groot-Kei en Noehoerowa, Klein-Kei. Het bestuurlijk centrum bevond zich in Toeal op het eiland Kei Doelah. Vanaf het einde van de negentiende eeuw was als gevolg van zending en missie de Islam teruggedrongen en was een protestants en een katholiek deel ontstaan. Deze vormden tweederde van de gelovigen; eenderde was Moslim gebleven.

De eilandengroep was een van de laatste gebieden waar de Japanners zouden arriveren. Vooral in de eerste maanden vanaf de capitulatie van het KNIL kwamen er burgers en militairen aan die wilden doorreizen naar Australië, dat niet heel ver meer weg lag. De hoogste ambtenaar, dr. Th. Nieuwenhuizen, wilde de eilanden zich laten voorbereiden op de Japanse aanval. Maar er waren slechts tientallen militairen en vanuit Australië waren er te weinig schepen daarvoor. Toch lukte het om in juli 1942 enige tientallen soldaten op de been te brengen in Toeal. Stellingen werden aangelegd, de veldpolitie kreeg een korte training en van Ambon gevluchte Keiese soldaten werden opgeroepen mee te doen. Door gebrek aan mensen werden huilsoldaten gerecruteerd uit de Islamitische bevolkingsgroep. Deze deden o.a. dienst op uitkijkposten. Zij zouden later de Japanners helpen in hun opmars. De Moslims op Kei voelden zich altijd achtergesteld door het bestuur en de christelijke bevolking. Tijdens de Japanse bezetting namen ze hiervoor wraak.

De Japanners arriveerden in de nacht van 29 op 30 juli 1942 ten noorden van Kei Doelah. Ze trokken zonder tegenstand te ondervinden Toelah binnen, daarbij geholpen door Islamitische Keiezen. Vlak daarop volgde echter nog een gevecht met de verdedigers van de stad, waarbij nog tientallen Japanners werden gedood. Na inzet van artillerie en scheepskanons, bezweek het detachement en trok zich terug in de bossen.

De bezetter is zich op Kei te buiten gegaan aan veel geweld tegen de Europeanen. Met name zusters en broeders van de missie werden het slachtoffer. Ze waren eerder eenvoudigweg als vijanden door Islamitische Keiezen aangewezen. De geestelijke bedienaren werden zonder proces geëxecuteerd op het strand. Onder hen o.a. monseigneur Aerts. In totaal werden 13 missionarissen gefusilleerd. Jongens van de kampong moesten de lijken de zee inslepen. Enkele paters wisten te ontsnappen: Bedeaux en Van Lith. Zij kwamen aan op Kei Tanimbar. De Japanners kwamen dit te weten en dreigden vrouwen en kinderen te doden wanneer ze zich niet meldden. Dat deden ze en ze werden overgebracht naar Langgoer, waar ook andere paters nog in leven bleken te zijn: Van Rooyen, Goosens en Van Haren. Een pater De Grijs had het niet overleefd na te zijn gevonden door de bezetter.

De vijf overgebleven missionarissen mochten blijven leven na tekenen van een verklaring van niet anti-Japans zijn.

De grootste tragische gebeurtenis op de Kei-eilanden was de veroordeling op 22 april 1944 van 39 mannen en drie vrouwen die werden beschuldigd van verzetsactiviteiten. Waarschijnlijk zijn het Islamitische medebewoners die hen hebben aangegeven bij de bezetter. Van deze personen kregen 39 de doodstraf. De executie was op 24 mei 1944 op het eilandje Kilwik, bij Toeal. Van de mannen werden er 34 onthoofd, twee vrouwen werden gefusilleerd. De drie anderen waren ziek achtergebleven maar op 10 juni 1944 maakte een Japanse arts een eind aan hun leven.

Verzet op Kei

De in Lerolim op Noehoerowa (Klein Kei) op 14 februari 1926 geboren P.R. moest bij Langgoer werken aan de aanleg van een vliegveld. Een zwaar karwei waarbij bomen moesten worden gekapt en de bodem geëgaliseerd. P.R. vluchtte zodra hij daartoe de

kans zag, maar werd achterhaald, zwaar mishandeld en opnieuw tewerkgesteld. Zijn belangrijkste verzetsdaad was het in brand steken van de verblijven van de tewerkgestelden in de kampong Sertean. Door deze brand zouden geallieerde vliegtuigen de posities van de Japanners te weten komen en bombarderen. Volgens P.R. leidde dat tot aanzienlijke verliezen, maar dit is niet bevestigd in aanwezige rapportages of logboeken. Wel is er een getuige, een Keiese KNIL'er die de brand heeft meegemaakt. Deze getuige is een van de medevluchters geweest die weer werden opgepakt. P.R. zou tot zijn daad zijn overgegaan op verzoek van een voor de Geallieerden spionerende Japanner. Dit feit is evenmin bevestigd door officiële bronnen. Met P.R. is het nog goed afgelopen ondanks de zware mishandelingen tijdens verhoren nadat hij werd opgepakt. De aanleg van het vliegveld bij Langoer maakte deel uit van het plan er drie aan te leggen: bij Faan en Letfoean. Het oorlogsverloop ten nadele van de Japanners noodzaakte hen luchtmachtonderdelen te concentreren op de Kei-eilanden. Voor de aanleg van de vliegvelden werden alle mannelijke bewoners tussen 15 en 45 jaar gedwongen tewerkgesteld.

De werkers verbleven in bewaakte en omheinde kampementen. Ze werden slecht behandeld en mishandeling was regel. Het voedsel was slecht, vaak bedorven en te weinig. De omstandigheden waren zondermeer mensonterend. Toch was er dermate veel loyaliteit aan de Nederlanders dat er pogingen waren verzet te bieden, vaak passief door traag te werken, soms actief met sabotage. Zo maakten sommigen gebruik van de paniek tijdens en na een bombardement door de bondgenoten, door vliegtuigbenzine in brand te steken. Soms werden ook gebouwen en installaties daardoor vernield. Een ander voorbeeld van verzet was het geven van seinen bedoeld voor geallieerde vliegtuigen. Concluderend kan worden gesteld dat verzetsactiviteiten op Kei nadrukkelijk in de context van de gedwongen arbeid plaatsvonden. Dus gericht op de directe omgeving: het kamp, het ontgonnen terrein, vervoersmiddelen. Maar ook in de vorm van signalen proberen te geven voor Geallieerde vliegtuigen. Dit bleek enige keren succes te hebben omdat er inderdaad daarna werd gebombardeerd. Het verzet op Kei was dus beperkt tot de lokaties van de dwangarbeiders; over breder verzet in de eilandengroep is niet veel bekend. Het is aannemelijk dat de bezetter het verzet "groter hebben gemaakt" teneinde hard optreden te rechtvaardigen en loyale Moslim-Keiezen te prikkelen tot medewerking. De strategische positie van de eilanden mocht niet worden ondermijnd.

Koos Ayal met 10 van de 17 overlevenden van de groep-Kokkelink in kamp Wacol (Aus.), jan. 1945

Nieuw-Guinea

Ook op het erg dunbevolkte en grotendeels nog onbekende Nieuw-Guinea is verzet geweest tegen de Japanners. De Japanners landden op 1 en 2 april 1942 op respectievelijk Fakfak en Babo op het Noordoostelijke schiereiland De Vogelkop. De hoofdstad Manokwari viel op 12 april 1942 in handen van de vijand. Een groep van rond 60 man geleid door de commandant van het KNIL in Manokwari kapitein J.H.B. Willemsz Geeroms trok de jungle in; onder hen sergeant M.C. Kokkelink en later sloot zich daarbij een vrouw aan, 'tante' Koos Ayal. Op 15 november 1942 werd de groep aangevallen door de vijand en vijf leden sneuvelden. Een periode van vluchten en zoeken van veilige plekken volgde gedurende twee en een half jaar. Gevaar was ook te duchten van Papua's die een beloning van één gulden kregen voor iedere dode of levende verzetsdeelnemer. De zware omstandigheden van het tropisch regenwoud eisten hun tol. Ziektes als beri beri en dysenterie sloegen toe; het voedsel was bijna op en de gevechtskracht verdween. Slangen, hagedissen, larven dienden als eten. De discipline en het moreel van de groep kwamen onder zware druk te staan. Het kwam zelfs tot de executie van de Javaanse soldaat Saddat. Hij saboteerde een wapen uit wraak voor een niet toegekende promotie. De groep koos uit haar kring ter plekke een krijgsraad die het vonnis uitsprak. Van de groep zouden 46 leden het niet redden door sneuvelen (25), ziekte (8), executie (1), kannibalisme inheemse bevolking (1), gevangenneming en executie (4), desertie (4) en capitulatie (3). Kapitein Willemsz Geeroms redde het uiteindelijk mentaal niet meer en kwam in handen van de Japanners nadat dezen half april 1944 een aanval op de groep hadden uitgevoerd. De commandant zou later worden onthoofd. Koos Ayal slaagde erin te ontsnappen; evenals sergeant Kokkelink, die het commando overnam. Deze kleine groep van 16 militairen en Koos Ayal zou uit handen van de Japanners blijven en slaagde erin contact te maken met een uit Australië gedropte groep parachutisten (een zogeheten NEFIS-party). Toen werden ze overgebracht naar Australië per vliegtuig. De party had samen met behulpzame papoea's een landingsstrip aangelegd. Dit alles speelde tussen 22 september 1944 en 4 oktober 1944. Sergeant Kokkelink werd kort daarop uitgezonden naar de inmiddels bevrijde Vogelkop van Nieuw-Guinea om verkenningsmissies uit te voeren en interneringskampen te bevrijden. Mauretz Christiaan Kokkelink zou bij Koninklijk Besluit no. 17 van 12 april 1945 onderscheiden worden als Ridder in de Militaire Willemsorde.

Oud-verzetsdeelnemster Koos Ayal tijdens de bijeenkomst ter ere van het Indisch verzet. Bronbeek 27 april 2012.

Foto: H. de la Croix.

Overig verzet op Nieuw-Guinea

De Molukse heer M.E. woonde als politiemann van 1935 tot april-mei 1942 op Nieuw-Guinea, eerst in Fakfak en daarna in Babo. Op de dag van de capitulatie van het KNIL was hij in het gebied ten zuiden van Babo, in de regio Mimika te Oeta.

Daar zouden de Japanners niet landen. Wel was er destijds het gerucht dat dat ging gebeuren. Op basis van dit gerucht vluchtte M.E. richting Fakfak, maar dit ontcrachtte hij later. De KNIL-militairen op Nieuw-Guinea werd de opdracht gegeven zich terug te trekken in de binnenlanden en de strijd voort te zetten. Deze opdracht was afwijkend ten opzichte van alle andere eenheden vanaf het moment van de capitulatie. Ook M.E. voelde het als zijn plicht door te gaan: hij spreekt van een dienstbevel, dapet printah. In april-mei vertrok hij naar het meer in het oosten en binnenland gelegen Wisselmeren om de post van het Binnenlands Bestuur te zoeken waar controleur dr. J.V. de Bruijn zou zijn. Deze groep was 53 man groot. Na contact te hebben gemaakt stuurde De Bruijn M.E. samen met andere politiemensen, naar Merauke om daar de strijd voort te zetten. Dat betekende een tocht naar de oostgrens van Nederlands Nieuw-Guinea en geheel Indië; een afstand van 700 km door bergen en jungle. M.E. en vijftien andere politiemensen zouden formeel militair worden en in Australië een opleiding gaan volgen. Deze groep zou deel gaan uitmaken van het zogeheten Papoea-bataljon dat vanaf eind 1944 werd gevormd in Hollandia. Half 1942 werd de groep per schip naar Melbourne gebracht. Het schip was een Nederlandse olietanker die in maart 1942 uit Babo wist te ontsnappen. De opleiding tot infanterist nam 8 maanden in beslag en vond plaats in kamp Casino. M.E. werd later ingedeeld in de 2e compagnie van het 1e KNIL-bataljon. Deze eenheid werd toegevoegd aan de Australische 9e Divisie die later op het eiland Morotai kwam en van daaruit op 1 en 2 mei 1945 landde in Tarakan aan de Oostkust van Borneo. Het relaas van M.E. is niet zozeer een verzetsdaad in de letterlijke en direct zichtbare zin zoals het leggen van mijnen, laten ontsporen van treinen en dergelijke, maar het voortzetten van de strijd na de overgave. Toch is het verhaal van M.E. een typische dat samen met alle letterlijke verzetsactiviteiten wordt aangeduid als het Indisch verzet. Ten slotte zou het na het leggen van het contact met dr. De Bruijn zo hebben kunnen lopen dat M.E. bij die groep was gebleven om zo de Geallieerden over een contact in een strategisch belangrijk deel van bezet Indië te laten beschikken.

Samenvattend

In de Grote Oost zoals het uitgestrekte gebied bestaande uit de Molukken en Nieuw-Guinea werd genoemd, zijn er verzetsactiviteiten op kleine schaal geweest. Maar niet onbelangrijk omdat de regio voor de Geallieerden van groot militair-strategisch belang was. Dat bleek ook vanaf 1943-1944 toen de oorlogskansen duidelijk keerden ten gunste van de bondgenoten en Japan het alsmaar moeilijker kreeg. De contacten op de Molukse eilanden en Nieuw-Guinea bleven schaarse en des te belangrijker waarde hebben voor inlichtingendiensten van de Geallieerden. Regelmatig werden door de NEFIS (Netherlands Forces Intelligence Service) speciale verkenners gedropt, de zogenaamde party's. Samen met de lokale contacten bereidden ze de weg voor de latere invasies van de verschillende eilanden.

Wordt vervolgd

Bron: <http://www.indischhistorisch.nl/>

Oorlog en Bersiap

Het verzet in Nederlands-Indië tegen de Japanse bezetter. Deel 3

Inleiding

In deel 1 en deel 2 van deze vierdelige serie over het Indisch verzet, is samengevat hoe het verloop is geweest van de verzetsactiviteiten in bezet Nederlands-Indië. Ik ben ingegaan op het gebrek aan steun van de Indonesische bevolking en haar coöperatieve houding tegenover de Japanners, het succesvolle opereren van de Japanse en

Indonesische inlichtingendiensten. Ten slotte was er de afwezigheid van genoeg professionele verzetsdeelnemers; de meeste verzetsdeelnemers werden vooral gedreven door het idee van een spoedige bevrijding. Ter illustratie van een grotere verzetsgroep die kenmerkend was voor het Indisch verzet heb ik de groep-Meelhuysen genoemd, geformeerd in Soerabaja rond kapitein W.A. Meelhuysen. Deze verzetsorganisatie werd uiteindelijk al vanaf december 1942 onttakeld door de Japanners en definitief uitgeschakeld in het voorjaar van 1943.

Het tweede deel liet voorbeelden zien van gepleegd verzet op Noord-Sumatra, De Keieilanden en Nieuw-Guinea. Anders dan in deel 1 heb ik naast literatuur geput uit primaire bronnen: uit de eerste hand verkregen informatie in gesprekken met voormalige verzetsdeelnemers. Om redenen van privacy zullen deze deelnemers voorlopig anoniem worden opgevoerd. Mogelijk dat binnen afzienbare termijn de namen bekend worden gemaakt. In dit derde deel ga ik in op het verzet op Midden-Celebes (Sulawesi) in de streek Mori, grofweg gelegen tussen Poso en Kolonedale, waar door een groep van 125 man een guerilla is gevoerd vanaf april 1942. Ik zal als tweede thema in dit deel ook aandacht geven aan verzetsactiviteiten in de zuidelijke Molukken op de eilanden Babar en Empalawas.

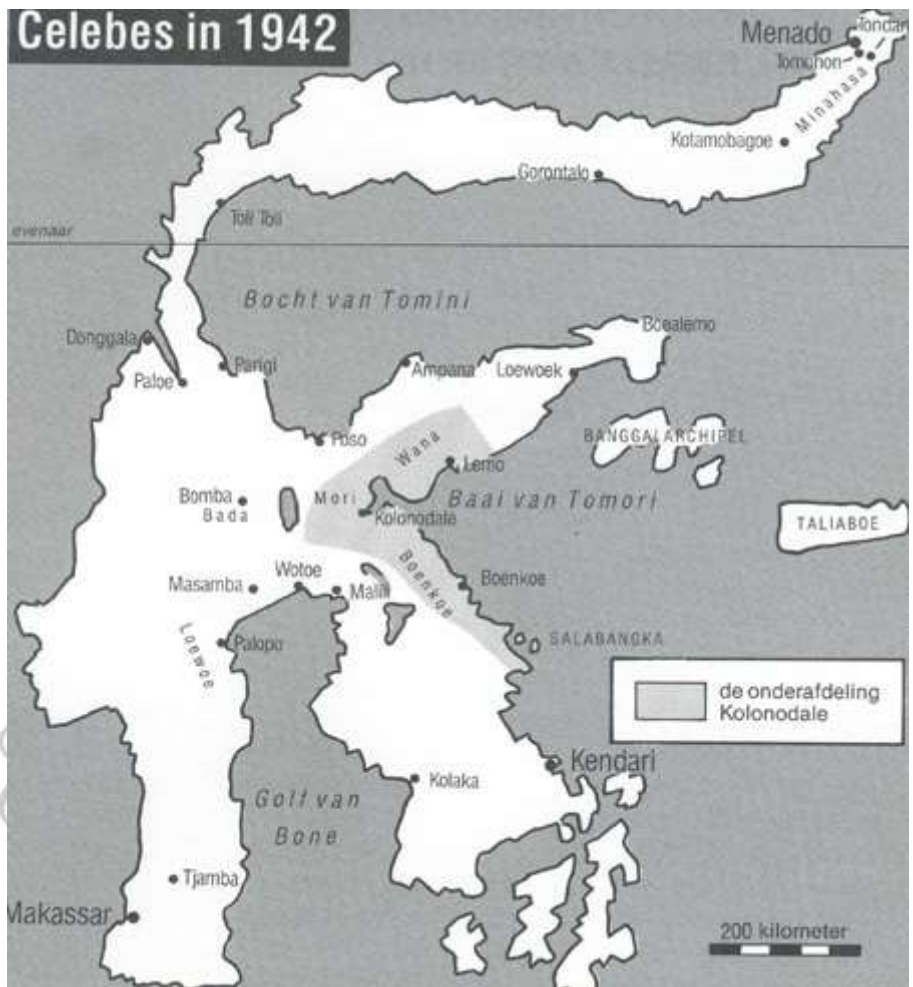
Verzet op Celebes

De eerste Japanse landingen waren aan de oostkust van het olierijke Borneo (Kalimantan) en aan de noordkust van de Minahasa op Noord-Celebes. En het is snel gegaan: half februari 1942 was een groot deel van Celebes in Japanse handen gevallen. Het midden van het eiland bleef na de capitulatie korte tijd nog onder Nederlandse controle doordat een groep Nederlanders er nog wilden doorvechten. Journalist en schrijver Michel Hegener wijdde er eind jaren tachtig een aantal artikels aan in NRC Handelsblad en bracht in 1990 een monografie uit, *Guerrilla in Mori*. Het verzet tegen de Japanners op Midden-Celebes in de tweede wereldoorlog. Ik heb voor deze bijdrage rijkelijk geput uit deze waardevolle en unieke publicatie. Voor zover ik het overzie is het de meest uitgebreide over gepleegd verzet en met name over een specifieke verzetsgroep in bezet Nederlands-Indië.

Wat meteen opvalt aan de vorm van het eiland Celebes is de zeer lange kust, die het gebied extra kwetsbaar en moeilijk verdedigbaar maakte tegen de Japanse invasie. De vijand had de kusten en landingsplaatsen als het ware voor het kiezen. Met de dreiging van een nederlaag in het vooruitzicht had de legerleiding in januari 1942 luitenant-kolonel A.L. Gortmans naar het eiland gezonden om Nederlandse militairen, maar vooral inheemse soldaten, te helpen voorbereiden op het voeren van een guerilla-oorlog. Maar het verliep totaal anders omdat het hem niet lukte een guerilla te organiseren. Nogal wat gerecruteerde Indonesiërs deserteerden voordat er strijd was geleverd. Gortmans redde het niet en gaf zich eind maart 1942 over en werd naar Makassar op Zuid-Celebes afgevoerd. Die regio was namelijk al in vijandelijke handen gevallen. Gortmans werd op 6 april 1944 gefusilleerd door de Japanners omdat hij in de bres sprong voor van spionage en verzet beschuldigde Nederlanders en Indonesiërs. 1)

Terug naar januari 1942 zien we dat de commandant van Midden-Celebes, majoor B.F.A. Schilmöller de geregelde strijd in de Minahassa aan het verliezen was. Hij riep de resten van zijn eenheden (ongeveer 1500 man) op een guerillastrijd te voeren.

Maar deze troepen versnipperden al gauw en konden geen effectieve guerilla beginnen. Schilmöller zelf had ook geen succes en arriveerde rond 21 februari in de streek ten oosten van Gorontalo, ten zuidenwesten van de Minahassa. Hij wilde verder gaan naar Midden-Celebes, de streek rond Poso. De situatie in en rond Gorontalo veranderde namelijk in hoog tempo dramatisch in het nadeel van de Nederlanders. De Nederlands-Indische troepen vielen rap uit elkaar. Zo had de lokale stadswacht besloten met de Japanners mee te doen en slaagde erin 33 man van de Menadonese Militie Compagnie gevangen te nemen. Eerder waren tientallen manschappen gedeserteerd.

Celebes in 1942.

Bron: Michiel Hegener, *Guerrilla in Mori. Het verzet tegen de Japanners op Midden-Celebes in de tweede wereldoorlog*, Amsterdam 1990.

Een van de personen die met de vijand meedeed was de ex-foerier van de compagnie Ratambanua. Deze zou nog een opmerkelijke rol spelen later in de strijd.

Het midden van Celebes was nog niet aangevallen maar had in januari al een bombardement meegemaakt. Een deel van de stad Kolonedale stond toen in brand. De verwachting was dat een aanval van de vijand vanuit zee zou volgen. Maar na de algehele capitulatie op 8 maart was er in de verste verten nog geen Japanner te bekennen in of rond Kolonedale. Na het bombardement in januari volgde evacuatie van de burgerbevolking naar de kampongs in het achterland en bleef een verdediging van ongeveer 60 (!) man achter. Op dat moment had niemand enig idee van de omvang van de Japanse invasiemacht.

In Kolonadele waren de luitenants J.A. de Jong en W.H.J.E. van Daalen de hoogste bevelvoerenden. Zij hadden op 6 maart de inheemse militie soldaten al naar huis gestuurd en orienteerden zich op een nieuwe strategie. Majoor Schilmöller was op 24 februari in Poso aangekomen en hoopte de verdediging te reorganiseren en de Japanse opmars te stuiten of te vertragen. Echter de realiteit deed hem beseffen dat de strijd in het voordeel van de Japanners ging uitvallen. Hij was er bang voor dat de Japanners zich zouden afreageren op de Europese inheemse burgerbevolking.

Om dat te voorkomen vertrok hij rond 23 maart 1942 naar Menado om zich bij de Japanners te melden en hun instructies af te wachten. Hij seinde naar Poso en Kolonedale dat hij bezig was de voorwaarden rond de overgave te bespreken en riep De Jong en Van Daalen op nadere instructies af te wachten. Zij wachtten intussen met hun groep van ongeveer 125 man. Echter luitenant De Jong besloot in actie te komen nadat hij had vernomen dat Van Daalen zijn wapens had ingeleverd bij de deserteur Ratambanua. Deze laatste zou als een soort 'gezant' van de Japanners de taak hebben de capitulatie op Midden-Celebes af te handelen in afwachting van de hoofdmacht. Het zenden van een deserteur was niet direct een uiting van Japans respect voor hun militaire tegenstanders. De Jong slaagde erin de afgegeven wapens weer in bezit te krijgen en nog enkele Nederlandse soldaten uit internering te bevrijden. Het markeerde het begin van een guerilla op Midden-Celebes.

Sergeant J. Klinkhamer met verloofde in mei 1941. Bron foto: Michiel Hegener, Guerrilla in Mori. Het verzet tegen de Japanners op Midden-Celebes in de tweede wereldoorlog, Amsterdam 1990

Het verzet in de streek Mori

De 22-jarige sergeant J. Klinkhamer had direct na de capitulatie al de drang door te gaan met de strijd. Het gebied dat ongeveer samenviel met het voormalige

koninkrijk Mori, tussen Poso en Kolonedale, was erg geschikt vanwege zijn dichte begroeiing. En er was voedsel genoeg en de lokale bevolking was op Nederlandse hand. De groep van De Jong en Van Daalen trok zich terug op Tentena in een leeg huis van een zendeling. Klinkhamer zag de strijd eenvoudig als een afwisseling van korte aanvallen en zich snel terugtrekken in de heuvels totdat de Geallieerden waren teruggekeerd. De eerste confrontatie was in de eerste helft van april met een groep van 50 Japanse soldaten, die er op uit waren gestuurd om De Jong en Van Daalen op te pakken. Dat eerste gevecht eindigde in het voordeel van de KNIL' ers en de vijand trok zich terug, maar kwam daarna met ongeveer 100 man. Weer lukte het de Japanners niet om de groep te overheersen. De Jong en Van Daalen splitsten zich in twee groepen en waren actief in respectievelijk het gebied ten oosten van Poso en rond Kolonedale. De twee hoofdgroepen splitsten zich vervolgens op in weer kleinere groepjes, die zelfstandig opereerden. In de eerste helft van mei boden de Japanners onderhandelingen aan; daarbij hadden ze een brief van majoor Schilmöller bij zich die hen opriep zich over te geven. De Jong wilde echter niet dit bevel van een krijgsgevangene opvolgen. Het verzet slaagde erin een brug te vernielen op de route van Poso naar Kolonedale en een paar keer werden Japanse kolonnes beschoten. Gezien de lichte bewapening in de vorm van pistolen en geweren waren grotere acties dan dit soort speldenprikken niet mogelijk.

De Jong lukte het om met een radiozender de Geallieerden in Australië te bereiken. Dat leidde inderdaad tot dropping van goederen op 15 juli, maar deze zijn waarschijnlijk in vijandige handen gekomen. Eerder was vanuit Australië eind juni een party (de party Lion) gezonden en geland, maar werd overmeesterd door de Japanners. Daarbij werd ook de Nederlandse luitenant R.T. van Hees gevangen; alle leden van de groep zijn terechtgesteld. Later bleek deze hulp niet passen in een strategie om Celebes te heroveren, maar was eerder sprake van een humanitair motief en als morele ondersteuning bedoeld.

Intussen voerden de Japanners steeds meer versterkingen aan richting Midden- en Zuid-Celebes. De groepen van De Jong en Van Daalen werden gestaag gereduceerd na confrontaties met de vijand. Deserties en overmeestering kwamen daar nog eens bij. De Jong en Van Daalen werden teruggedreven naar Kolonedale. Toch heeft de guerilla in Mori veel succes gehad tegen de vijand. Het meest memorabel hier te vermelden is het gevecht in Salenda op 7 juli 1942. Het was een gebied met ladang (landbouwvelden) en wat kamponghuisjes. De groep was ongeveer 25 man groot en kon het voordeel van de verrassing hebben. Echter, eerder op 4 juli had luitenant De Jonge besloot zich koest te houden toen hij vernam dat een groep (Japanners naar hij dacht) naderde; dit tot ergernis van sergeant Klinkhamer die een directe aanval succesvol achtte. Het blijft volgens Michiel Hegener speculeren waarom de officier niet tot actie overging. Kort daarna op 7 juli volgde een confrontatie met de vijand in Salenda. De bevolking was inmiddels geneigd de Japanners te helpen en briefden de aanwezigheid van de Nederlanders door. De vijand besloot drie voertuigen te sturen met 35 man voorzien van geweren, automatische wapens en mortieren. Het gevecht brak los tussen de groep van 45 Nederlanders en de al aanwezige Japanners. Het konvooi van drie voertuigen was al bijna in de buurt, maar deze groep aarzelde het bos in te trekken uit angst voor verrassingsaanvallen. De Japanners leden met tientallen doden flinke verliezen; volgens getuigen waren de drie voertuigen geheel gevuld met lijken. Deze werden vervolgens verbrand met benzine. Het gevecht had de eerste dag geduurd tot negen uur 's avonds en de volgende ochtend van zes tot negen uur. De KNIL'ers hadden het zelf ook moeilijk gehad; ze hadden tegen een overmacht gevochten en moesten zich snel terugtrekken omdat ze nu omsingeld raakten. Niet alle leden van de groep lukte het te ontsnappen; sommigen gaven zich over. Eén man had zichzelf door het hoofd geschoten.

Maar de Japanse opmars en overmacht waren onvermijdelijk, zodat begin augustus het einde van de guerilla zich begon af te tekenen. De vijand had ook nog eens honderden bewoners ingezet in hun zoekacties naar de rebellen.

Moegestreden vielen De Jong en Van Daalen op 9 augustus 1942 in handen van de Japanners. De gevangenen werden in Kolonedale gevangen gezet in de kazerne. Verhoren en mishandelingen volgden. Sergeant Klinkhamer wist als enige uit handen van de vijand te blijven. De luitenants De Jong en Van Daalen zijn naar Menado overgebracht en geëxecuteerd op 25 augustus 1942. De leden van de party-Lion werden op 14 en 15 september 1942 onthoofd. Sergeant Klinkhamer hield zich verborgen in het bos gelegen rond en op de berg Goenoeng Madjelentje; daar waren veel grotten en begroeiing ideaal om zich te verbergen. De onderofficier heeft zich daar bijna drie jaar kunnen handhaven. Voedsel kreeg hij soms van de lokale bevolking, maar het merendeel moest hij zelf in de bossen vinden. Van zijn wapens had hij alleen een klewang (sabel) overgehouden; zijn uniform had hij ingewisseld voor normale kleren. De Japanners bleven moeite doen hem te vinden en hun wantrouwen tegenover de bevolking nam alleen maar toe. De kampongbewoners werden gedwongen mee te zoeken en ook werden ze gestraft op verdenking van het verbergen van Klinkhamer. Het nieuws van de Japanse capitulatie bereikte de omgeving van Goenoeng Madjelentje vrij snel, maar Klinkhamer besloot

veiligheidshalve zich nog niet te laten zien. Pas na eind oktober besloot hij tevoorschijn te komen en liep op 1 november 1945 Kolonedale binnen. En die dag vierde hij de vrijheid met de radja (koning) van Mori en ontmoette er Japanse officieren, kort tevoren zijn vijanden die hem koste wat kost wilden vinden. De rust was betrekkelijk en van korte duur omdat al gauw de Indonesisch vrijheidsstrijd zich ontketend; een nieuwe oorlog was begonnen.

Michiel Hegener concludeert dat het verzet van de luitenants De Jong en Van Daalen tot een van de meest effectiefste en grootschalige is geweest. De natuurlijke omgeving was zeer geschikt en de Japanners waren erg bevreesd voor het aangaan van een guerrillastrijd. De verzetsgroep had aanvankelijk veel succes met hit and run acties, maar moest het uiteindelijk afleggen tegen de sterker wordende Japanners en de groeiende steun van de lokale bevolking aan de nieuwe machtshebbers.

Verzet op de Molukken

Molukse militairen behoorden tot de meest loyale leden van de koloniale strijdkrachten. De capitulatie van het KNIL was daarom een zeer grote klap. Na de overgave werden ze door de Japanners als mede-Aziaten gezien en spoedig vrijgelaten in het voorjaar van 1942. Een relatief groot aantal van hen begaf zich vervolgens in de illegaliteit, variërend van lijdzaam verzet tot riskante aanvallen op de bezetter. De ligging van de Molukse archipel was voor de Japanners van groot strategisch belang. Het gebied dat ruim gezien gelegen is tussen Australië (de zuidwest Pacific) en Japan, fungeerde als een knooppunt in de militaire logistiek en de mogelijke verdere sprong richting de Stille Oceaan. Concreet betekende het de aanleg van maritieme en vliegbases. De bezetter schakelde op de Molukken vooral de lokale bevolking in om bossen te kappen, grond te egaliseren, vliegvelden aan te leggen en versterkingen op te bouwen. Ook verhoging van de voedselproductie was voor de Japanners een belangrijk doel. Het vergde het uiterste van de bevolking die vooral op versnipperde, kleine stukken grond haar voedsel verbouwde. Nu ineens door de aanwezigheid van tienduizenden Japanners werd de druk op de aanwezige menskracht ingrijpend verhoogd. Naast de lokale bevolking en daar aanwezige voormalige Molukse KNIL'ers, haalden de Japanners heiho's (hulpsoldaten) en vrijgelaten Molukse KNIL-militairen van Java om de voedselproductie en het tempo van aanleg van infrastructuur op te schroeven.

Op de Molukken bevonden zich weinig objecten die vatbaar waren voor sabotage: geen spoorlijnen, geen kazernes, geen industrieën. 11) De verzetsactiviteiten waren aanvankelijk gericht op het voorbereiden van de terugkeer van de Geallieerden, die zoals overal in de archipel op niet al te lange termijn werd verwacht. Later ging het verzet zich meer richten op de nieuwe infrastructuur in wording, zoals vliegvelden, bijbehorende gebouwen en in de voedselproductie. Het meest aannemelijk is dat passief verzet is gepleegd in de vorm van luisteren naar de radio en verspreiden van informatie, het stiekem geven van eten, kleren en brieven aan geïnterneerden, het helpen van onderduikers, weigeren een loyaliteitsverklaring aan de Japanners tekenen of weigeren te werken voor de bezetter.

De term Moluks verzet moet ruim worden gezien omdat het gepleegd is door iedereen van Molukse afkomst. Dus het verzet beperkte zich niet tot de Molukken zèlf, maar ook dat op andere eilanden. Eerder zagen we in deel 1 van deze serie de groep Sapoe Tangan

Merah, de Rode Zakdoek. Degenen die verzet pleegden handhaafden de hiërarchische verhoudingen zoals ze vóór de capitulatie kenden; dus de voormalige hoogste in rang werd de leider van een verzetsgroep. Een voorbeeld van een verzetsgroep was die van Jacob Litamahaputty op Saparoea. Deze groep bereidde de terugkomst van de Geallieerden voor; informatie verzamelen over de Japanners op het eiland en het blijvend in de gaten houden van de vijand. Ook verzamelde de groep wapens en munitie, afkomstig uit het KNIL en politieposten. Zelfs uit Japanse barakken werden wapens gestolen. Vanwege de geringe omvang van Saparoe was het moeilijk in het geheim te opereren; temeer omdat de bezetter de bevolking constant bang maakte voor het geval ze verzet zouden steunen of plegen. In 1943 zag de situatie er voor de groep niet goed uit toen de Japanners intensiever aan opsporing deden. Ze pakten enige leden op en executeerden hen. Vervolgens moest de bevolking zich op een dag op een plein melden waarna verklikkers verdachten aanwezen als rebel. Dat leidde tot executies en

gevangenisstraffen. Restanten van de groep onder leiding van Litamahaputty vluchtten naar het grotere eiland Ceram. Daar bleken ze ook niet veilig omdat de Japanners wisten van hun oversteek. Na een aanval trok de groep zich terug, daarbij een schrift verliezend met namen van de groepsleden en anderen die hen steunden. Dit maakte het de Japanners makkelijk met succes hun speurtocht uit te voeren. De groep ging uiteindelijk ten onder aan malaria en het gebrek aan communicatiemiddelen om het verzet perspectief te bieden (in plaats van in isolement te opereren). Besloten werd terug te gaan naar Saparoe en daar de strijd voort te zetten. Het zou het einde betekenen van de guerilla. De vijand had bijna iedereen opgespoord en ook

Litamahaputty kregen ze te pakken nadat ze zijn familie hadden gegijzeld onder dreiging hen te doden. Jacob Litamahaputty werd na zware mishandeling en vernederingen op 21 maart 1944 geëxecuteerd, samen met 21 andere verzetslieden.

Verzet op Pulau Babar

De Babar-eilanden liggen in de zuidelijke Bandazee ongeveer 200 km ten oosten van Timor en 500 km ten zuiden van Ambon en Ceram. De hoofdplaats is de desa Tapa. Middelen van bestaan waren visvangst en kleinschalige landbouw. Tijdens de bezetting dwongen de Japanners de bevolking voedsel, tabak en varkens te leveren. Hiertegen rees al gauw verzet en strijdbare mannen besloten in verzet te gaan tegen de bezetter. Al vanaf het begin in augustus 1942 waren de Japanners hard opgetreden tegen de bewoners, die er tot dan toe geïsoleerd maar in vrede hadden gewoond. De ontzetting en aversie tegen de brute indringers waren daarom enorm groot. De groeiende controverses hebben geleid tot een van de grootste massamoorden tijdens de bezetting van Indië. In november 1944 was de Japanse commandant Shihonara in Empalawas verschenen om de zaken recht te trekken en raakte in conflict met de mensen. Dezen doodden de Japanner en enkele van zijn landgenoten die zich in een andere kampong, Masboear, bevonden. Daarop kwamen Japanse versterkingen die enkele dorpsbewoners executeerden bij wijze van vergelding. Om de bevolking met zich te laten verzoenen, nodigden de Japanners iedereen uit

Empalawas uit voor een feest. Aangekomen bij de ruimte moesten de mensen zich in twee rijen opstellen, waarna ze door mitrailleurvuur omkwamen. De getuigen L.M. en A.E. moesten als dwangarbeider de lijken opruimen en in door hen gegraven putten gooien. In hun beleving waren er wel duizend mensen doodgeschoten; in werkelijkheid waren het er ongeveer vierhonderd. Bijna iedereen liet het leven, op tien meisjes na die gedwongen waren tot prostitutie. Maar volgens getuigen L.M. en A.E. zou een vijftigtal oudere mensen erin geslaagd zijn te vluchten in de bossen. Het dorp werd in brand gestoken. Een van de ingezetenen van Babar was ook O.L. die destijds woonachtig was in de kampong Ahanari. Hij was betrokken bij de aanval op Japanners in Empalawas in november 1944. Getuigen L.M. en A.E. waren afkomstig uit hetzelfde dorp, waren opgegroeid in hetzelfde huis en hebben samen met O.L. gedwongen moeten werken; ze waren toen gehuisvest in een soort kamp omringd door prikkeldraad. Getuigen vertellen dat ze iedere ochtend vroeg begonnen met werken op het land, het transporteren te voet van voorraden naar Japanse posten in Empalawas en Wakpapi die op respectievelijk 12 km en 4 km afstand van Ahanari waren gelegen. Soms moest er 30 km per dag worden gelopen met zware lasten op hun rug. O.L. had destijds ook familie wonen in Empalawas. L.M. en A.E. vertellen dat zijzelf tot een groepje jonge mannen behoorden die de strijd wilde aangaan met de vijand. Ze hadden zich bewapend met messen, bamboesperen en pijl en boog. Ze hadden gewoonweg genoeg van de Japanse aanwezigheid en uitbuiting. Een zekere Imsula, 20 jaar oud, uit Empalawas was hun leider. Het plan was zoveel mogelijk Japanners uit de weg ruimen. De groep bestond uit ongeveer dertig jonge mannen die kwamen uit de dorpen Ahanari, Empalawas en Wakpapi. De getuigen vertellen ook dat er een verklikker rondliep, Hetharia. O.L. zou twee vijanden gedood hebben: een marine-arts-officier en een soldaat. Zij waren achtergebleven nadat de andere Japanse militairen mensen uit het dorp hadden geronseld voor werk. De verzetsgroep vernielde toen ook met stukken steen en hout de verrekijker van de vijandelijke uitkijkpost die ongeveer 200 meter op een heuvel stond. De twee Japanners werden met pijlen neergeschoten door O.L. toen zij poolshoogte kwamen nemen op de uitkijkpost. De leider Imsula slaagde er in een soldaat om te brengen. O.L. werd later vanuit het werkkamp meegenomen naar de gevangenis in Wakpapi op verdenking van betrokkenheid bij de aanslagen. De getuigen zeggen ten slotte dat een vrouw, Laisiwi, de massamoord had overleefd; zij ging later naar Nederland maar was eind jaren tachtig al overleden. De verzetsgroep heeft na de aanslag en de massamoord geen activiteiten meer ontplooid. Waarschijnlijk afgeschrikt door de Japanse reactie en hun beperkte mogelijkheden door gebrek aan vuurwapens, afwezigheid van communicatiemiddelen en de aanwezigheid van verklikkers en collaborateurs. O.L. onderging zware mishandelingen maar heeft niet doorgeslagen; hij werd vrijgelaten en kwam uitgemergeld terug. Hij ging na de oorlog naar Nederland, maar zou rond 1970 terugkeren naar Indonesië.

Wordt vervolgd

Oorlog en Bersiap

Het verzet in Nederlands-Indië tegen de Japanse bezetter. Deel 4

Inleiding

In de delen 1, 2 en 3 van deze vijfdelige serie over het Indisch verzet, is een overzicht gegeven hoe het verloop is geweest van verzetsactiviteiten in bezet Nederlands-Indië. Ik ben in het eerste deel ingegaan op het gebrek aan steun van de Indonesische bevolking en haar coöperatieve houding tegenover de Japanners, het succesvolle opereren van de Japanse en Indonesische inlichtingendiensten. Ten slotte was er de afwezigheid van genoeg professionele verzetsdeelnemers; de meeste verzetsdeelnemers werden vooral

gedreven door het idee van een spoedige bevrijding. Ter illustratie van een grotere verzetsgroep die kenmerkend was voor het Indisch verzet heb ik de groep-Meelhuysen genoemd, geformeerd in Soerabaja rond kapitein W.A. Meelhuysen. Deze verzetsorganisatie werd uiteindelijk al vanaf december 1942 onttakeld door de Japanners en definitief uitgeschakeld in het voorjaar van 1943.

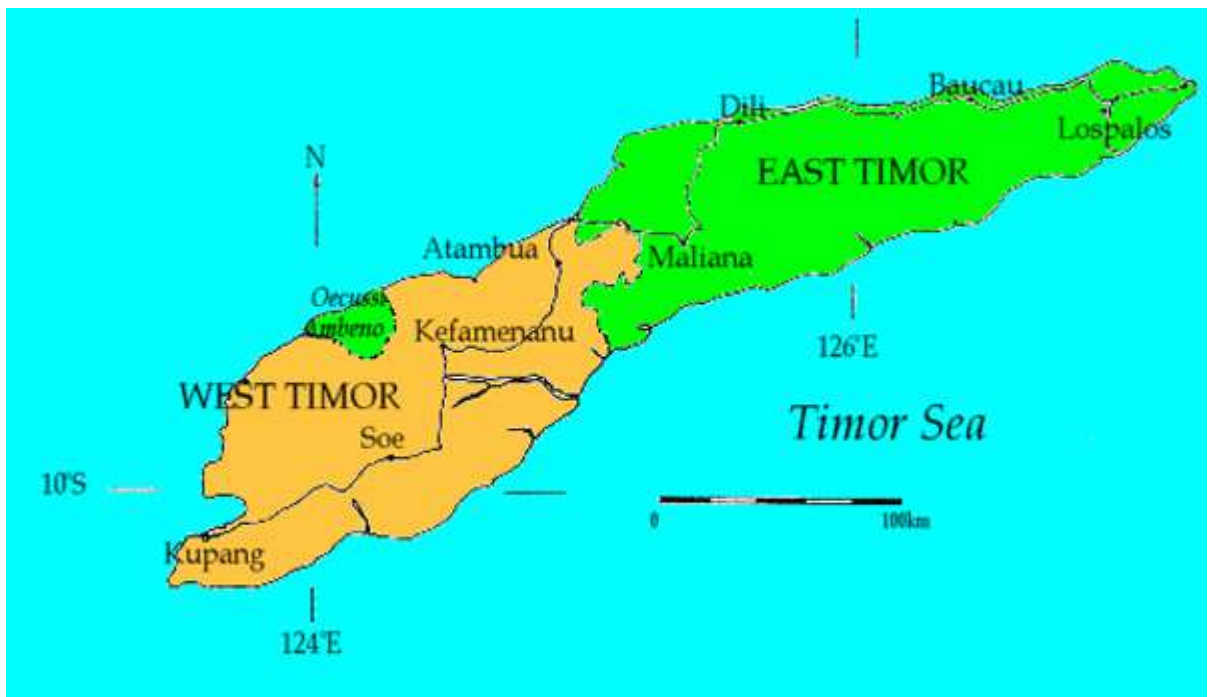
Het tweede deel liet voorbeelden zien van gepleegd verzet op Noord-Sumatra, De Keieilanden en Nieuw-Guinea. Anders dan in deel 1 heb ik naast literatuur geput uit primaire bronnen: uit de eerste hand verkregen informatie in gesprekken met voormalige verzetsdeelnemers. Om redenen van privacy zullen deze deelnemers voorlopig anoniem worden opgevoerd. Mogelijk dat binnen afzienbare termijn de namen bekend worden gemaakt.

Deel 3 behandelde voornamelijk het verzet in Mori op Midden-Celebes (Sulawesi) dat tot de meest succesvolle en uitgebreidste heeft behoord in bezet Nederlands-Indië. Een groot deel van de informatie is geput uit het boek *Guerilla in Mori* (1990) van journalist en schrijver Michiel Hegener. Het was bij uitkomen het meest uitgebreide werk over het Indisch verzet. De strijd in Mori was een moedige, maar uiteindelijk moesten de verzetsstrijders het met hun lichte wapens en gebrek aan communicatiemiddelen afleggen tegen de Japanse overmacht. Naast de guerillastrijd op Midden-Celebes is in deel 3 aandacht geschonken aan het verzet in de zuidelijke Molukken op eilanden van de Babar eilandengroep. De strijd tegen de bezetter was kleinschalig, erg direct gericht op zoveel mogelijk schade toebrengen en zo min mogelijk meewerken met de Japanners.

In dit vierde deel belichten we verzetsactiviteiten op Timor; een weinig bekend verhaal over een eiland waarover toen ook niet veel naar buiten kwam. Ten slotte keren we terug naar Java en zoomen in op de streek rond Gombong in Midden-Java, waar een ondergrondse beweging eigenlijk niet is toegekomen aan gewapende confrontaties met de vijand en saboteren van objecten. Het is wel een voorbeeld van de wil om door te vechten ondanks de overmacht en gebrek aan steun onder de bevolking.

Verzet op Timor

Het eiland Timor behoorde ten tijde van het Nederlandse en Portugese koloniale bewind tot de verder van het centrumeiland Java gelegen gebieden van de kolonie. Timor was zéker geen alledaags gespreksonderwerp. Maar het was toch hier en op Nieuw-Guinea dat het verzet tegen de Japanners het langst heeft geduurd. De guerilla op Timor is daarbij het enige verzet in de archipel geweest, waaraan door het Geallieerde Opperbevel (o.l.v. generaal Douglas MacArthur) een volwaardige plaats is gegeven in de oorlogsstrategie. Op 20 februari 1942 landden 5000 Japanners bij de hoofdstad Dili, de hoofdstad van Portugees Timor en bij Koepang, de hoofdplaats van het Nederlands-Indische deel van het eiland. De verdediging bestond uit 500 man KNIL-troepen en Australische eenheden ter grootte van anderhalf bataljon infanterie (rond de 200 man), die zich deels op het Portugese deel bevonden. De Portugezen hadden namelijk amper militair personeel om het gebied te verdedigen. Op 23 februari 1942 viel Koepang in handen van de vijand. De Australische troepen vielen uiteen in kleine groepjes die op de vlucht sloegen naar het berggebied zuidelijk van Dili. Ongeveer 125 KNIL'ers ontsnapten oostwaarts naar Atamboea (nu: Atambua), vlak bij de grens met het Portugese deel van het eiland en voegden zich bij de 100 man KNIL-troepen die daar al waren. Maar ook deze plaats moest worden opgegeven en werd op 1 maart bezet. De richting Atamboea terugtrekkende KNIL'ers stonden onder bevel van territoriaal commandant luitenant-kolonel W.E.C. Detiger. Deze besloot op 4 maart 1942 met een deel van de troepen zich over te geven. De resterende troepen hadden zich teruggetrokken in de bossen en berggebieden om zich te hergroeperen en te beraden op nieuwe acties. Ze telden bij elkaar ongeveer 120 KNIL'ers en 200 Australiërs.

De commandant van de Nederlands-Indisch en Australische troepen luitenant-kolonel N.L.W. van Straten was op 27 maart 1942 aangekomen in Atamboea. Hij besloot zijn troepen te hergroeperen en tot een guerillastrijd over te gaan. De KNIL-militairen zouden zich op Koepang richten en de Australiërs op Dili. Op 15 mei 1942 voerden ze een succesvolle aanval op Dili uit en op 20 mei volgde een heuse gecoördineerde actie. De guerillastrijders wisten zich in hun acties gesteund door gepensioneerde Timorese KNIL-militairen. Het verzet slaagde erin radioverbindingen te onderhouden met de Geallieerden in Australië. Dat leidde vanaf 24 april 1942 tot bevoorradingsvluchten uit de lucht. De activiteiten waren in de eerste maanden vooral verkennen en doorgeven van lokale informatie naar Australië. Het was generaal MacArthur zelf die had verordonneerd dat de guerilla zo lang mogelijk moest doorgaan met verkennen en doorgeven van informatie. Waar mogelijk moest de vijand ook met directe aanvalsacties worden bestreden. Vanuit Australië volgde enkele malen luchtsteun in de vorm van droppings van goederen en bombardementen. Bij een van deze aanvallen sneuvelden in één keer 20 Japanners in hun stelling.

De guerilla veranderde vanaf juni in het meer zoeken van confrontaties met de vijand. De KNIL'ers leden naar verhouding geringe verliezen, terwijl de Japanners meer doden en gewonden telden. Daarnaast was er de materiële schade in de vorm van opgeblazen voertuigen en gebouwen, en doorsneden telefoon- en telegraafverbindingen. In de loop van augustus verhevigde de vijand zijn aanvallen wat leidde tot aanzienlijke verliezen bij de verzetslieden. Meer dan 100 man werden gedood, gevangen genomen of raakten vermist. Na twee weken hebben de Japanners de grote aanval beëindigd en volgden er weer incidentele confrontaties op kleine schaal. Maar geleidelijk tekende zich het einde af van de uitgeputte guerillastrijders.

De guerillastrijd werd gevoerd in de periode maart tot en met augustus 1942. De Japanse overmacht bestond op het laatst uit 12.000 man. Toch waren ze lange tijd de incasserende partij. Om draagvlak te krijgen onder de Timorese bevolking loofden de Japanners beloningen uit van 60 gulden per uitgeschakelde guerilla, dood of levend. Veel beloningen zijn er niet uitbetaald. In de strijd zijn Japanners 1500 gedood, terwijl het KNIL 35 sneuvelden telde en de Australiërs 40. De guerilla moest op den duur worden opgegeven wegens het uitdunnen van de gelederen en het dalende moreel. De Japanners hadden hun aanvallen geïntensiveerd en hadden kleine strijdgroepen van Indonesiërs gevormd die een contraguerilla begonnen. Dorpen werden platgebrand zodat ze niet

meer als schuilplaatsen konden dienen. De gevechtskracht van de verzetsstrijders nam nu sneller af en ze konden op den duur alleen nog maar waarnemen en verkennen. Het Geallieerde Opperbevel besloot de militairen te evacueren naar Australië en te vervangen door een ander detachement. Deze nieuwe troepen onder leiding van J.C.L. Stoll hebben Timor niet bereikt omdat het schip waarmee ze werden getransporteerd, door een Japans vliegtuig werd gebombardeerd. Ten slotte zijn de Nederlands-Indische en Australische troepen op 11 december 1945 opgehaald door de torpedojager Hr. Ms. Tjerk Hiddes. Bijna 200 man hadden het overleefd. Een groot aantal van hen is later ingezet als gids en verkenners voor Australische en Amerikaanse troepen die verder oprukten in hun tegenoffensief in 1944 en 1945.

De guerillastrijd was weliswaar opgegeven maar het positieve effect op het moreel was erg groot. Temeer omdat het gelukt was een aanzienlijk grotere vijandelijke troepenmacht op te houden en schade toe te brengen. Voor de “verzoenende” toon van de Japanners bij hun oproep het verzet op te geven, zijn de KNIL’ers en Australiërs niet bezweken.

Verzet rond Koepang

De van Ambon afkomstige M.T. (1920) heeft in de periode van maart 1942 tot september 1942 deelgenomen aan verzetsactiviteiten in de streek rond Koepang. Getuige S.S. zat sinds oktober 1941 samen met M.T. in dezelfde compagnie van het KNIL in de sector Namosain. Hun compagniescommandant was luitenant eerste klasse Van Ardenne en de commandant van hun brigade (peloton) was sergeant Harwick. M.T. en S.S. noemen beiden luitenant-kolonel (overste) Detiger als de territoriaal commandant van de bestuursregio Timor en Onderhoorigheden. Kapitein A.L. van Mastrigt was de commandant van de compagnie in de sector 3L Tenau. S.S. kende ook de vrouw van M.T. omdat zij zoals de gewoonte was bij haar man in de tangsi (kazerne) in Koepang woonde. De twee ex-KNIL’ers verklaren dat op 20 februari 1942 als gevolg van de overrompelende Japanse aanval uit Koepang vluchtten, richting Bakonasi. De twee compagnieën stonden onder het bevel van kapitein Van Mastrigt. Ze hadden onderweg gehoord dat ze samen met Australische troepen, komende vanuit Koepang, verder moesten optrekken vanaf het dorp Taros. Echter het ontbreken van een radio maakte contact onmogelijk en er heerste verwarring onder de soldaten. Aangekomen in het dorp Penfoei werd de troep beschoten. Door een Australische patrouille, zo bleek. De commandanten Van Mastrigt en Van Ardenne raakten daarbij gewond. Het voorval vond rond 1 uur ’s nachts plaats. De twee officieren zijn weggebracht naar het hospitaal in Bakonasi. De troepen vochten toen ongeveer een week lang in de buurt van Taroës. De compagnieën hadden zich toen in kleinere groepen opgesplitst. Sergeant Harwick was daar nog steeds bij, maar viel al snel uit wegens dysenterie. Hij gaf zijn soldaten bevel de wapens onklaar te maken en te verstopen. S.S. bracht zijn sergeant naar een Ambonense onderwijzer in Hatoe. De onderofficier bezweek daar aan zijn ziekte.

M.T. en S.S. zeggen dat rond die tijd met name de inheemse soldaten waren afgehaakt en hun gezinnen waren gaan zoeken. S.S. verklaart dat ook M.T. was vertrokken naar zijn vrouw. S.S. suggereerde daarmee een laffe houding. M.T. bevestigt zijn vertrek, maar zegt dat S.S. niet kon weten dat hij kort daarop in het verzet deelnam. Hoe minder mensen er van wisten, hoe beter. S.S. raakte na verraad in gevangenschap in de periode maart 1942 tot 15 oktober 1942 bij de Kenpeitai in Koepang. De Japanners wilden weten waar het KNIL de wapens had verborgen. Ondanks zware folteringen sloeg S.S. niet door, waarna hij ten slotte op 15 oktober 1942 werd vrijgelaten. Hij ontmoette toen M.T. die zei hem te zoeken en vroeg of hij ook naar Kapan ging. S.S. antwoordde ontkennend omdat hij luitenant Van Ardenne in het hospitaal in Bakonasi wilde bezoeken. M.T. legde toen uit naar Kapan te gaan om verzet tegen de Japanners te gaan plegen. S.S. gaf te kennen niet mee te gaan maar overhandigde twee door hem verborgen karabijnen. S.S. weet niet of

M.T. met zijn vrouw en anderen wapens heeft verzameld ten behoeve van verzetsactiviteiten. Wel was het hem bekend dat M.T. deel uitmaakte van een groep die illegaal actief was.

S.S. kreeg van luitenant Van Ardenne een brief mee die hij moest brengen naar de gepensioneerde KNIL-kapitein Van Agerbeek in Kapan De inhoud van de brief werd niet bekendgemaakt. Kapitein Van Agerbeek bleek door de Japanners te zijn aangesteld als hoofd van de groententuin, die voorheen bedoeld was voor het KNIL-personeel. S.S. zag bij aankomst in die tuin M.T. en vijf andere ex-KNIL-militairen aan het werk. Hij vroeg aan Van Agerbeek of hij er ook kon werken; hij had dringend een inkomen nodig. Van Agerbeek reageerde terughoudend en zei dat er geen plek was. Ook belette hij S.S. contact te maken met M.T. en de anderen. De ex-kapitein adviseerde om verder te gaan met zijn koeriersactiviteiten. Van Agerbeek stuurde S.S. naar de kampong Liliane met als reden dat M.T. en de andere ex-KNIL'ers niet te vertrouwen waren en dat contact met hen moest worden vermeden. S.S. vermoedde toen terecht dat M.T. en de anderen in de illegaliteit actief waren. Zelf bleef hij koerierswerk verrichten voor Van Agerbeek in augustus/september 1942. Op een dag waren Van Agerbeek en de andere ex-KNIL'ers spoorloos verdwenen. De dochter van Van Agerbeek vertelde dat ze gevlucht waren omdat de Menadonese boer Makaleu hen had verraden. Zij raadde S.S. aan ook te vluchten omdat de Menadonees hem had genoemd als intermediair tussen haar vader en de ook in het verzet opererende kapitein C.L.E.F. van Swieten. Achteraf werd bekend dat Makaleu als beloning voor bewezen diensten hoofd van de groententuin was geworden. S.S. kwam later te weten dat Van Agerbeek en een onbekend aantal anderen was onthoofd. Het hoofdhaar van de slachtoffers was door de Japanners in enveloppen aan hun nabestaanden gestuurd. S.S. heeft zich later aangegeven bij de Japanners omdat dezen de druk op de bevolking opvoerden. Ze brandden dorpen plat om het verzet bloot te leggen en dreigden de inwoners met represailles. S.S. heeft het ondanks zware foltering en overleefd omdat het aan bewijzen van zijn deelname aan verzetsactiviteiten ontbrak. Later is bekend geworden dat dankzij het verzetswerk van de groep Van Agerbeek, de guerrillastrijders informatie kregen zodat ze de positie van de vijand kenden en deze konden aanvallen. Ook is er veel informatie doorgeseind naar Australië, van waaruit enige droppings van goederen werden georganiseerd en een paar luchtaanvallen zijn uitgevoerd.

Verzet op Midden-Java: Gombong en omgeving

Gombong ligt op Midden-Java in een bosrijke, heuvelachtige omgeving. Aan de vooravond van de Japanse aanval op Indië woonden er een dertigtal gezinnen: onderwijzers, officieren en onderofficieren met hun vrouwen en kinderen. De plaats was een kleine garnizoensstad van minder dan 20000 inwoners.

In Gombong en omgeving is een verzetsgroep actief geweest onder leiding van onderluitenant L.Z. Siahaya en sergeant-majoor W. de Leeuw. Bij hen voegde zich ook de Timorese sergeant Tariboeka toe. Zij verzamelden en verborgen wapens, pleegden sabotage. Siahaya, De Leeuw, Faber, Camonier, Suratmann Pieters en een Indo de heer G.A.B. waren in april of mei 1942 ontsnapt uit een krijgsgevangenkamp in Bandoeng. Dit deden zij op bevel van kolonel Adelhart Toorop en majoor Van der Horst. Zij moesten proberen contact te maken met generaal W. Schilling, de commandant van de 1e Divisie, maar wisten niet waar deze zich bevond. Schilling had aanvankelijk bevel gegeven de strijd ondergronds voort te zetten. Siahaya en zijn troep bleven echter "steken" in Gombong, waar ze hulp kregen van de familie Poepaard, een mevrouw Wolff en een Indonesiër, Omar. Op hun aanwijzing en die van Indo-Europese en Indonesische lokale bevolking werden ze geleid naar waterputten waar wapens in waren verborgen.

Dit was het begin van de ondergrondse in Gombong. Onderluitenant Siahaya kende deze streek goed van de tijd dat ze opgeleid en gelegerd waren in Magelang. En in Gombong was ook het huis van Siahaya dat nog door zijn gezin werd bewoond.

De heer G.A.B. deed voornamelijk koerierswerk, totdat de groep werd opgerold door de Japanners. Een getuige en andere verzetsdeelnemer, L.T.S., kende de weg naar en in de wapenkamer van het depot gelegen naast de kazerne van het 7e Bataljon in Magelang. L.T.S.' vader werkte er eerder als beheerder en toen een andere verzetsdeelnemer S.M.J. hem om wapens voor het verzet van de groep-Siahaya vroeg, heeft hij die ontvreemd en overhandigd. Het ging om twee karabijnen, een parabellum (een pistool), drie klewangs en een paar honderd stuks munitie. L.T.S. wist dat S.M.J. betrouwbaar was via ene Johannes: deze was ook een verzetsdeelnemer. Dankzij de handkarren die hij had als klein verhuisbedrijf wist hij in de beginfase van de bezetting nog stiekem wapens te verplaatsen. Later was dat niet meer mogelijk door de aangescherpte controles door de bezetter. Toen S.M.J. aan L.T.S. wapens vroeg, had hij een brief van Johannes bij zich om de betrouwbaarheid te garanderen van S.M.J. L.T.S. heeft hem pas jaren later weer ontmoet in Bandoeng; het was in 1948 en geheel toevallig. Evenals

tijdens de eerste ontmoeting wisselden ze onderling slechts weinig woorden uit.

Onderluitenant L.Z. Siahaya

De verzetsgroep van Siahaya heeft de voorgenomen verzetsactiviteiten zoals gewapende aanvallen, sabotage en verkenningen kunnen realiseren.9)

Door verraad van de adjudant Gandaredja van de intendance in Gombong werden Siahaya, De Leeuw en Pieters gearresteerd rond september 1942 in de buurt van Kanangbolan, zuidelijk van Gombong. De mannen werden naar de gevangenis in Poerworedjo gebracht. Ze zijn door onthoofding geëxecuteerd in Antjol, Batavia. G.A.B. wist onder te duiken in Bandoeng. De heer S.M.J. en zijn broer P.C.J. slaagden er ook in buiten bereik van de Kenpeitai te blijven. Het lot van de andere deelnemers is niet bekend.

Oorlog en Bersiap

Het verzet in Nederlands-Indië tegen de Japanse bezetter. Deel 5.

Het Indisch verzet in het geheugen van Nederland en in de maatschappelijke context

Proloog

In de voorgaande vier delen van deze vijfdelige serie over het Indisch verzet, zijn aan de hand van literatuur en verhalen van deelnemers zélf, voorbeelden gegeven van gepleegd verzet tegen de Japanse bezetter. In het kort is beschreven hoe verzet is ontstaan, verlopen en in de meeste gevallen door de vijand met succes is bestreden. Na de overgave van het KNIL in maart 1942 ontstonden uit resten van legereenheden groepen die besloten verder te vechten. Ondanks de Japanse overmacht en het gebrek aan uitrusting, oorlogservaring en steun van de lokale bevolking. Slechts weinig verzetsdeelnemers, zoals op Nieuw-Guinea en Timor, slaagden er in uit handen van de vijand te blijven. Gelet op het bijna volledige verdwijnen van Europeanen uit de samenleving is het opmerkelijk dat er nog verzet is gepleegd. Het waren dan ook voornamelijk Indo's en inheemsen, met name Molukkers en Timorezen die hebben

deelgenomen aan het verzet. De inheemse verzetslieden bestonden voor een groot deel uit vrijgelaten krijgsgevangenen. De Japanners zagen hen als Aziatische broeders, maar de trouw aan Nederland bleek vaak sterker.

Monument voor het Indisch verzet op het terrein van Militair Tehuis Bronbeek te Arnhem. Foto: H. de la Croix.

In deze vijfde aflevering gaan we in op de waardering van het Indisch verzet in de Nederlandse politiek en de geschiedschrijving. Of liever over het lang ontkennen ervan waardoor het Indisch verzet geen deel heeft kunnen uitmaken van de collectieve herinnering. Op den duur heeft het Indisch verzet toch de officiële erkenning gekregen die het verdiende. In de vorm van graven, (graf)monumenten, onderscheidingen, publicaties en binnenkort zelfs een film. Dat alles is op zichzelf ook onderwerp van een geschiedschrijving geworden. Daarvan is deze vijfde aflevering een bescheiden begin.

Na de oorlog: welk verzet in Indië?

Dit vijfde en laatste deel gaat niet dus over het Indisch verzet zélf, maar behandelt de plaats die het lange tijd niet heeft gekregen in de geschiedschrijving en in de politiek. Het Indisch verzet maakt in tegenstelling tot dat in Nederland, geen deel uit van het nationaal

collectieve geheugen. Het is zelfs lange tijd niet eens erkend dat er in Indië verzet is gepleegd tegen de Japanse bezetter. Dit idee kwam niet alleen van politici, uit kringen die er niets van wisten of er op afstand over moesten oordelen. Er zijn zelfs historici die lang de vraag open hebben gehouden of er wel verzet is gepleegd: er was toch immers geen informatie over? Was er dan wel verzet geweest? De kennisachterstand is inmiddels grotendeels opgeheven en het Indisch verzet heeft zijn maatschappelijke en historische erkenning gekregen. Die is terug te vinden in (buitengewone) wetgeving waarin oorlogspensioenen en -uitkeringen een rechtskarakter kregen, in herdenkingen en monumenten, en in het openbaar worden van individuele verhalen (zie: Elise Lengkeek, Ik beken) en interviews. Maar voor het zover was.....

Naoorlogs Nederland likt de wonden: Indië in oorlog lijkt te ver weg

Nederland had na de oorlog in Europa de handen vol aan zichzelf: het land moest weer opgebouwd worden en de bezetting met al zijn gevolgen moest worden verwerkt in het collectief bewustzijn.

Sinds de Franse tijd eind achttiende en begin negentiende eeuw was het land niet meer in zo'n situatie van wederopbouw geweest. Nederland pakte de wederopbouw voortvarend aan dankzij onder andere de Marshallhulp. Die Amerikaanse hulp werd echter ook ingezet om een nieuwe oorlog in de kolonie te voeren waar na de Japanse overgave een machtsvacuüm was ontstaan. De strijd tegen de Republiek Indonesia eiste snel alle aandacht en energie van de Nederlandse politiek. Reflectie op de val van Indië en de verzetsactiviteiten raakte beknelde in dit tijdsgewricht. Er was geen tijd om achterom te kijken omdat de strijd tegen de jonge republiek alle energie en aandacht opeiste. Nederland bracht er kort na de oorlog het grootste leger op de been dat het ooit heeft

gehad. Meer dan 100.000 man zijn ingezet. De aandacht in het moederland voor de landgenoten in een vijandige omgeving was misschien groter dan ooit omdat nu de zonen van het land er massaal moesten dienen én er was een immigratie (repatriëring) op gang gekomen die niemand was ontgaan. Na de soevereiniteitsoverdracht in 1949 volgde een nieuwe hectische en moeilijke periode. Met name voor de tienduizenden Indo-Europeanen die zich steeds minder welkom in Indonesië voelden. Tegen het eind van de jaren vijftig was dit geresulteerd in hun massale repatriëring, of beter migratie, naar Nederland. Het conflict om Nieuw-Guinea zorgde voor bijna weer een militaire confrontatie. Uiteindelijk werd het laatste stukje Aziatisch Nederland toegevoegd aan Indonesië. Nederland had het gelijk van de geschiedenis weer niet aan zijn kant gekregen.

De snelle waardering van het Nederlands verzet

De collectieve “posttraumatische stress” die de Duitse bezetting had veroorzaakt werd in tegenstelling tot het pijnlijke afscheid van de kolonie, vrij snel aangepakt. Het is al in 1947 dat de Wet buitengewoon pensioen 1940-1945 (Wbp) in werking trad. Deze wet maakte aanspraak mogelijk op een financiële verstrekking wanneer iemand door daad of houding had deelgenomen aan verzet in Nederland en er persoonlijke schade door had opgelopen. Met andere woorden: honorering door de overheid van verzetsdeelname had een rechtskarakter gekregen. Een hoge vorm van officiële erkenning van zowel de gepleegde daden of ingenomen houding én van geleden materiële of immateriële schade. Deze Wbp was met geen enkele letter van toepassing op het Indisch verzet. Om de eenvoudige reden dat dat er niet geweest zou zijn; het ontbrak namelijk aan documentatie (die was door de Japanners vernietigd) of andere bewijzen. Het verzet in Nederlands kreeg al gauw grote aandacht, de erkenning en waardering die het zondermeer verdiende. Het land had behoefte de oorlog te verwerken en het morele gelijk van de strijd tegen de Duitsers te benadrukken. Het eren van het leger was minder passend vanwege de snelle nederlaag in mei 1940. Maar de nadruk op het gepleegde verzet en zijn morele gewicht waren zeer geschikt om het gevoel van eigenwaarde en zelfrespect terug te krijgen. Geholpen door een krachtige lobby van ex-verzetslieden, ex-leden van de Binnenlandse strijdkrachten, voormalige Engelandvaarders én de prins-gemaal Bernhard, kregen degenen die zich te weer hadden gesteld tegen de bezetter de (terechte) waardering en erkenning die ze verdienden

De Indische oorlogservaringen

Het zal in Nederland niet eens bewust zijn opgevallen dat de Indische Nederlanders die massaal repatriëerden tussen 1945 en 1962, geen zichtbaar dramatisch verleden met zich meedroegen. Alle aandacht ging uit naar de eigen wederopbouw en de schaarste aan middelen van bestaan en woningen. De interesse in de nieuwe landgenoten leek niet te kunnen ontstaan. Al snel bleek dat Nederlanders weinig wisten over Indië en wie daar nu precies woonden. Dat de repatrianten Nederlanders waren en op Nederland georiënteerd wekte verbazing. Met dit in het achterhoofd is het te verklaren dat Nederlanders niet eens zijn toegekomen vragen te stellen over de historische achtergronden van de “nieuwe burens”. Er was zelfs ronduit belachelijke beeldvorming over de Indische oorlogservaringen. Wie kent niet het voorbeeld van de Nederlandse reacties als zou het ontbreken van een hongerwinter onder die “lekker warme tropenzon” de oorlog niet zo erg hebben gemaakt. Het gaat nu niet om dit soort subjectieve noties, maar we moeten kijken naar de overheid die de verantwoordelijkheid had de bevolking van goede informatie te voorzien. En aan een deugdelijk beleid daarin heeft het ontbroken. Het stimuleren en faciliteren van geschiedschrijving hoort daarbij. Het moet gezegd dat de opdracht aan dr. L. de Jong in ieder geval daartoe enorm veel ruimte heeft gecreëerd. Maar.....deze opdracht werd

meer en meer een monopolie op de geschiedschrijving over de oorlog omdat andere historici geen of amper toegang kregen tot relevante primaire bronnen. Daarbij kwam dat de aandacht voor de oorlog in Azië pas in de tweede helft van de jaren zestig groeide. Het ging toen over geweldsexcessen door Nederlanders bedreven in de periode 1945-1949. Het duurde nog tot 1985 dat De Jong de delen over de Oost begon te publiceren.⁴⁾ Van meer recente datum is de publicatie van *Achter het kawat was Nederland. Indische oorlogservaringen en -herinneringen 1942-1995* (2002) van historica Esther Captain (1969). Haar onderzoek was gebaseerd op dagboeken van geïnterneerden in de Japanse burgerkampen. Captain beschrijft de individuele en collectieve verwerking van de gebeurtenissen na de oorlog. Ook uit 2002 dateert *De last van de oorlog. De Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking* van Stef Scagliola dat handelt over geweldsexcessen, soms zelfs oorlogsmisdaden, begaan door Nederlandse militairen tijdens de politieke acties.

Een terugkerende notie uit deze onderzoeken zijn de blijvende behoefte van Indische Nederlanders aan erkenning van hun slachtofferschap en van de juistheid van hun aanwezigheid destijds in de kolonie. Terecht stelt Lizzy van Leeuwen in *Ons Indisch Erfgoed. Zestig jaar strijd om cultuur en identiteit* (2008) dat de Nederlandse overheid geen ruimte heeft gelaten aan verwerking van het postkoloniale trauma als gevolg van het verlies van Indië. Het Indisch verzet is daarbij slechts een van de onderwerpen die pas laat werden onderzocht

Doorbraak voor het Indisch Verzet als maatschappelijk en historisch verschijnsel: de wording van de Wet buitengewoon pensioen Indisch verzet (WIV)

In 1979 wees het toenmalige kabinet-Van Agt-I de eis uit Indische hoek af om het Indisch verzet op te nemen in de Wet buitengewoon pensioen. Feitelijk daarmee het verzet niet erkennend. Maar de discussie die in 1980 hierover ontstond leidde op last van staatssecretaris J.G. Kraayeveld-Wouters tot de instelling op 22 oktober 1980 van de Commissie Indisch Verzet. De opdracht was te onderzoeken of er overeenkomst was tussen het verzet in Nederland en in bezet Indië, aan welke criteria moest verzet voldoen, nagaan om hoeveel personen het ging en ten slotte hoeveel het zou gaan kosten. Indien het onderzoek positief zou uitvallen zou de commissie bijdragen aan de eventuele totstandkoming van een wetsvoorstel. Het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, RIOD (nu: Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, NIOD) gaf aan dat er verzetsdaden zijn gepleegd, ook al is er weinig schriftelijk materiaal overgebleven als bewijs ervan. Kern van de informatie was dat de Japanners van meet af aan elk verdacht gedrag hard en systematisch hebben bestreden. Dat leverde het beeld op van een kortstondig verzet, meer zat er niet in

Voor het onderzoek naar het aantal betrokken personen werden onder andere dossiers bekeken uit de Kanselarij der Nederlandse Orden. Deze gaven een overzicht wie een Verzetster Oost-Azië hadden ontvangen. Criteria voor deze onderscheiding waren als volgt samengevat: "door geestkracht, karaktervastheid of gemeenschapszin [zich] op bijzondere wijze verdienstelijk hebben gemaakt voor door krijgsgevangenschap, internering of anderszins in de macht van de vijand geraakte Nederlanders of Nederlandse onderdanen, dan wel in verzet tegen de vijand." De Verzetster Oost-Azië is aan 471 personen toegekend; een aantal van hen was verzetsstrijders in zin van de latere wet. Van deze 471 personen zouden er 204 verzet (kunnen) hebben gepleegd. Nadere studie leidde echter tot een aantal van 127. Uiteindelijk was het niet goed vast te stellen om hoeveel aanspraken het zou kunnen gaan wanneer er een wet zou komen.⁸⁾ Om een lang en wat ingewikkeld verhaal kort te maken: vanaf de invoering van de Wet buitengewoon pensioen Indisch verzet (WIV) in mei 1986 ging uitvoeringsinstantie Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP) uit van hooguit 1000 harde aanspraken.

Een volgend aandachtspunt voor de regering was de grootte van de pensioenregeling. De Wet buitengewoon pensioen sloot aan op de pensioenvoorzieningen zoals geregeld voor

Nederlandse militairen zoals die golden bij aanvang van de oorlog. Al snel was er de overtuiging dat een koppeling van een Indische voorziening niet moest aansluiten op die van het Nederlandse leger, maar op die van het KNIL. Dat betekende dus een lagere financiële voorziening die gebaseerd was op het kostenniveau in Indië tot aan het uitbreken van de oorlog. Redenering was dat de Indische buitengewone verzetspensioenregeling niet hoger kon zijn dan de pensioenregeling die KNIL-militairen hadden. Dat zou rechtsongelijkheid betekenen. Eigenlijk wilde de regering voorkomen dat het andere alternatief zou ontstaan: dat de pensioenen van de KNIL'ers zouden worden opgetrokken tot die van hun Nederlandse collega's in Nederland (conform de Algemene Militaire Pensioenwet). Deze optie zou een erg dure prijskaart worden voorkomend uit een onderzoek naar het veronderstelde beperkte Indische verzet.

Bijeenkomst ter ere van het Indisch verzet. Bronbeek 27 april 2012. Foto: H. de la Croix.

Wet buitengewoon pensioen Indisch Verzet (WIV)

De bevindingen van de Commissie Indisch Verzet overtuigden de regering ervan dat er een wettelijke regeling moest komen voor voormalige deelnemers aan het verzet tegen de Japanners en die er invaliditeit (arbeidshandicap: verminderde verdiencapaciteit) aan hadden overgehouden. Het zou voor velen te laat zijn, ook al zou een posthume erkenning in ieder geval voor nabestaanden nog een waarde hebben. De ramingen van het aantal potentiële deelnemers en aanvragen waren pure schattingen. Mogelijk ging het om 3500 personen op Java, 1000 in de Buitengewesten en met name grote eilanden Sumatra, Borneo en Sulawesi, verder de Molukken, Timor en Nieuw-Guinea; ten slotte 1000-1500 anderen die in verband met gepleegd verzet slachtoffer waren. In totaal ongeveer 5500-6000 personen.¹⁰ De WIV is officieel inwerking getreden op mei 1986 en de uitvoering lag in handen van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds, dat al belast was met onder andere de Wet Uitkeringen Vervolgingslachtoffers (WUV) en de Wet Uitkeringen Burgeroorlogsslachtoffers (WUBO).

De besluiten op de aanvragen werden genomen door een aparte commissie, de Buitengewone Pensioenraad (BPR), waarin deskundigen met inhoudelijke en juridische expertise of vanwege hun maatschappelijke betrokkenheid, zitting hadden. Vanaf 1990 voert de nieuw opgezette organisatie Pensioen- en Uitkeringsraad (PUR) te Leiden, alle regelingen rond oorlogsuitkeringen en -pensioenen uit. De Stichting Pelita is wettelijk aangewezen als begeleider van de aanvragers en verzorgt de verzetsrapportages. De behandelaar van ABP en later de PUR baseert de uiteindelijke rapportages en adviezen aan de BPR, voor een groot deel op de rapportages van Pelita. Eerder heeft de aanvrager aan een rapporteur van Pelita zijn verzetsverhaal kunnen vertellen.

Monument Indisch verzet

Lokatie: Bronbeek in Arnhem

Eind 1989 waren er bijna 1300 aanvragen afgedaan; dat wil zeggen toegekend, afgewezen en ingetrokken/gedeponereerd. Het aantal toekenningen tot september 1989 bedroeg 76 (die ook werden betaald), 606 aanvragen waren ingetrokken, 566 afgewezen en 27 gedeponereerd (bij overlijden en er waren geen nabestaanden). De gemiddelde behandeling per aanvraag kostte ongeveer 7,5 maanden. Met name verificatie van de verzetsclaims was tijdrovend. Het aantal bezwaarschriften was eind 1989 meer dan 120.11)

De belangrijkste beoordelingspunten voor de aanspraak waren het gepleegde verzet (art. 2 lid 1 WIV) en dat van het niet onwaardige gedrag (art. 3 lid 3 WIV). Bij deze criteria was de verificatie moeilijk door gebrek aan schriftelijk bronnenmateriaal. Getuigen en andere derdeninformatie moesten in geval van ontbrekend sluitend bewijs, leiden tot een plausibiliteit, een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid. Een kwetsbaar punt was de herinnering van de belanghebbende. Naast ontbreken van herinneringen speelde ook vaak op dat de aanvrager is gaan geloven in zijn versie en inkleuring van de verleden tijd. Een tweede criterium was dat van het niet-onwaardige gedrag: had de aanvrager zich een loyale Nederlandse onderdaan betoond en niet gecollaboreerd met de vijand? Was aan deze twee criteria voldaan, dan volgde de vraag in hoeverre ontstane blijvende invaliditeit of arbeidshandicap veroorzaakt was door de verzetsactiviteiten. Ook speelde in de uiteindelijke betaling van een buitengewoon pensioen mee wat de eigen inkomsten waren. Met andere woorden: een erkenning als verzetsdeelnemer hoefde niet te leiden tot een uitkering. De WIV was duidelijk geen "beloning" voor het hebben plegen van verzetsactiviteiten. Willekeurig rondvragen onder aanvragers heeft opgeleverd dat een groot aantal mensen blij was met de erkenning, maar minder met het moeten aantonen van het causaal verband tussen gepleegd verzet en de arbeidshandicap/verminderde verdien capaciteit. Zeer begrijpelijke reacties omdat pas na ruim 40 jaar na dato deze beoordelingen werden gemaakt. Vaak bleef bij de betrokkenen een gevoel hangen dat ze toch niet werden geloofd.

Onderscheidingen en vormen van eerbetoon

Onder voormalige verzetsmensen in Nederland bestond kort na de oorlog behoefte aan enige vorm van onderscheiding. Bij Koninklijk Besluit van 3 mei 1946 werd toen het Verzetskruis ingesteld. Volgens premier Schermerhorn bedoeld voor hen "die zich in vijandelijk gebied bij het verzet tegen de vijand bijzonder moedig en beleidsvol hadden onderscheiden". Het werd mondjesmaat posthuum verleend of in geval van ernstige handicap. De aandacht voor een onderscheiding ebde vanaf de jaren van de wederopbouw langzaam weg totdat een aantal voormalige verzetslieden, waaronder Hans Teengs Gerritsen, een goede vriend van prins Bernhard, alsnog een koninklijke onderscheiding bepleitte. Op 1 april 1981 werd de Stichting Initiatief Comité Verzetshedenkingskruis ingesteld. Bij Koninklijk Besluit van 24 april 1981 is het ontwerp van de onderscheiding goedgekeurd en op 5 mei 1981 reikte koningin Beatrix het eerste Verzetshedenkingskruis uit.

Voor het Indisch verzet was bij Koninklijk Besluit van 26 oktober 1948 de Verzetster Oost-Azië officieel ingesteld. Deze onderscheiding is zoals eerder vermeld, 471 keer uitgereikt. Indische verzetsdeelnemers kwamen later ook in aanmerking voor het Verzetsherdenkingskruis. Dit is in totaal 15.300 keer uitgereikt, al dan niet posthuum.

Naast onderscheidingen bestaan er andere vormen van herdenken. In Almere bestaat er een wijk met Indische verzetsliedennamen en feiten in verband met het verzet. Bijvoorbeeld de Hannie Hilgersstraat, de Kapitein de Langestraat en de Groep Meelhuysenstraat. Verder wordt er bij alle herdenkingen voor de gevallen op 14, 15 en 16 augustus automatisch stilgestaan bij de slachtoffers in Indië en Indonesië. Het Verzetmuseum in Amsterdam heeft sinds 2005 een permanente expositie over het verzet in Nederlands-Indië. En op verschillende persoonlijke website en blogs staan verhalen en noties over het Indisch verzet.

Epiloog

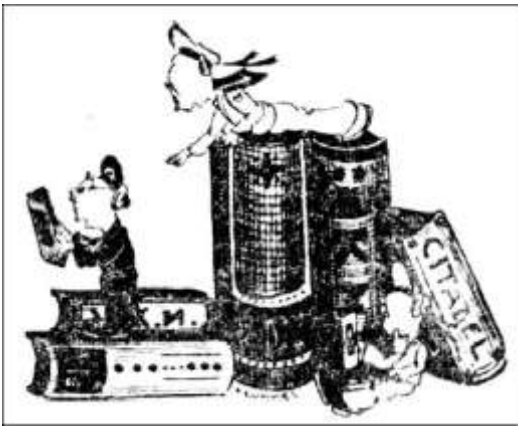
De aandacht voor het Indisch verzet heeft lange tijd op zich laten wachten. Het is niet overdreven te stellen dat het er pas sinds de begin jaren tachtig van de vorige eeuw van is gekomen. De regering en Tweede Kamer hebben zich toen wel in korte tijd ingespannen tot erkenning te komen. Dat was wel nodig gezien de

vergevoerde leeftijd van de meeste direct betrokkenen. Helaas is de erkenning voor velen pas posthuum gekomen. Met de Wet buitengewoon pensioen Indisch verzet heeft de erkenning ook een rechtskarakter gekregen en is er op fatsoenlijke wijze een regeling gekomen voor blijvende handicap als gevolg van deelname aan het verzet. Het Verzetsherdenkingskruis, officiële en minder officiële herdenkingen, publicaties, documentaires en andere mediale aandacht hebben het Indisch verzet de aandacht geschonken die het politiek en maatschappelijk verdient.

We hebben er in deze vijfdelige reeks ook aandacht aan kunnen geven, maar beseffen dat slechts een deel van het verzet kon worden belicht. Er zijn nog vele onderwerpen om over te publiceren. Bijvoorbeeld de Glodokaffaire, het verzet binnen de kampen, verzet in Thailand en Birma, de rol van Indo's buiten de kampen. We zullen in de toekomst zeker de publicaties over het Indisch verzet vervolgen.

Dit was het laatste deel van 5 artikels over het verzet in Nederlands-Indië tegen de Japanse bezetter

Bron: <http://www.indischhistorisch.nl/>

Boeken nieuws....

De vergeten Marine

De geschiedenis van de Kathy Mijnen Party's in de periode van 1945 – 1952

De Dood loert langs de Nederlandse kust

Een verhaal van gevaren en ontberingen

Samenstelling L. Guldemond

Voorwoord

Bij het lezen van "de vergeten Marine" zullen veel jongere (maritieme) ruimers zich lastig een beeld kunnen vormen bij de ontberingen die de mannen van de Kathy Mijnen Party's

hebben moeten doorstaan' Mijn eerste kennismaking met deze "vergeten Marine mensen,, was tijdens het bezoek van de oud kathymijnenruimers aan de Mijndienst op 12 februari 2004. Met veel plezier denk ik terug aan de oude verhalen die met veel emotie en enthousiasme werden verteld. Boeken gevuld met oude foto's (met kartelrand) maakten deze beleving compleet.

De titel van het boek geeft goed de emotie weer die het onterecht uitblijven van formele erkenning bij deze ruimers los maakt. Als je zo hard, onder erbarmelijke omstandigheden, hebt moeten werken teneinde het naoorlogse Nederland veilig(er) te maken, verdien je de erkenning die hier bij hoort.

De samensteller, Louis Guldemon, weet met zijn verhalen en verslagen de essentie van het naorlogs maritiem EOD werk uitstekend weer te geven. Het dagelijkse leven, de ontberingen, het gevaar maar ook het kameraadschap maken het tot een historisch document. Al lezende wordt meer en meer duidelijk dat de naam "Kathy Mijnen Party" de mensen onvoldoende krediet geeft. Het werk gebied was veel breder' Daar waar de focus lag op het ruimen van Kathymijnen, zijn er werkzaamheden uitgevoerd over het hele werkgebied van de EOD. Hiermee vormden zij de bakermat van de huidige Maritieme EOD.

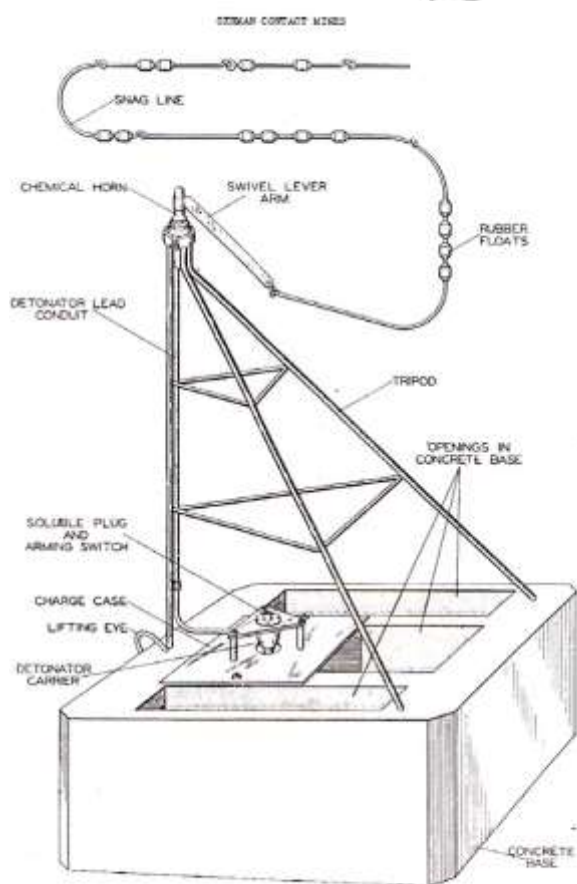

Fig. 14 - Mine Type 0X, elevation

Opvallens is dat en de procedures en werkwijze die aan het Kathymijnenruimen ten grondslag lagen, heel herkenbaar zijn en ten delen nog steeds door ons worden gebruikt. Het „vissen,, met de rubberboten is in eenzelfde vorm door ons nog lang succesvol toegepast o.a. bij het zoeken naar de boven het IJsselmeer verloren motor van de "El Al Boeing".

De dank van de lezer zal uit gaan naar alle mensen die werkzaam zijn geweest binnen de Kathy Mijnen Party's voor de gevaren en ontberingen die zij hebben moeten trotseren.

Louis Guldemon en alle anderen die hebben meegewerkt aan het samenstellen van dit boek verdienen daarvoor onze grote waardering!

Will Meurer, Luitenant-ter-zee der Eerste Klasse
Commandant Maritieme EOD

Dit mooie verslag en naslagwerk behelst foto's , knipsels, kranten artikelen en verhalen alsmede verslagleggingen, en is een pracht boek wat veel beschrijft over alle ellende die is achter gebleven na de WO II die geruimd diende te worden.

Dit boek is verkrijgbaar voor alle abonnees a.d. € 10,00 ex. verzendkosten, stuur daarvoor een mail naar Louis.

Guldemon.I@ziggo.nl

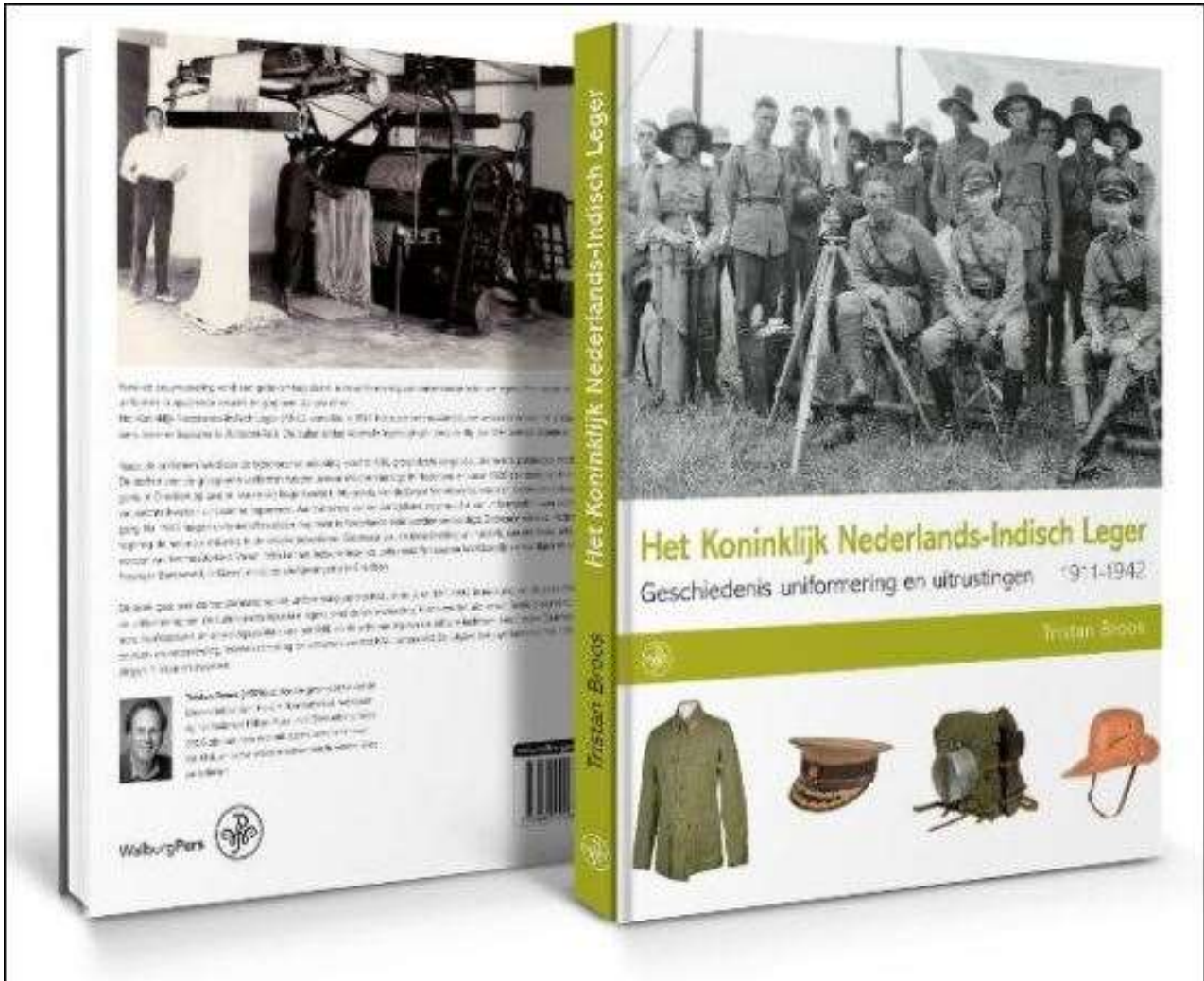

**Eind december verscheen deze rijk geïllustreerde uitgave,
over de uniformering van het KNIL.**

Rond de eeuwwisseling vond een grote omslag plaats in de uniformering van buitenlandse koloniale legers. Men stapte af van uniformen in opvallende kleuren en ging over op kaki of dril. Het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL), verruilde in 1911 het oude vertrouwde blauwe velduniform voor het grijsgroen en werd hiermee koploper in Zuidoost-Azië. De buitenlandse koloniale legers gingen circa dertig jaar later over op groene uniformen. Naast de uniformen werd ook de bijbehorende uitrusting van het KNIL grotendeels aangepast, die tevens praktischer werd.

De stoffen voor de grijsgroene uniformen werden aanvankelijk vervaardigd in Nederland en vanaf 1920 ook deels bij de strafgevangenis te Cheribon op Java en waren van hoge kwaliteit. Als gevolg van de Eerste Wereldoorlog was men echter genoodzaakt stoffen van

slechte kwaliteit uit Japan te importeren. Aan het einde van de oorlog komt de productie van uniformstoffen weer normaal op gang. Na 1935 mogen uniformstoffen alleen nog maar in Nederlands-Indië worden vervaardigd. Zodoende wilde de Nederlandse regering de nationale industrie in de kolonie bevorderen. Daarnaast zou de bevoorrading van het KNIL dan niet teveel afhankelijk worden van het moederland. Vanaf 1936 liet het Indische leger de uniformstoffen daarom hoofdzakelijk vervaardigen bij de Preanger Bontweverij in Garoet en bij de strafgevangenis te Cheribon.

Dit boek gaat over de transformatie van de uniformering van het KNIL in de jaren 1911-1942 in navolging van de grote omslag van de uniformering van de buitenlandse koloniale legers rond de eeuwwisseling. Hierin worden alle verschillende grijsgroene uniformen, hoofddeksels en uitrustingsstukken van het KNIL en de uniformering van de militaire luchtvaart beschreven. Daarnaast worden de over- en onderkleding, lederen uitrusting en schoenen van het KNIL behandeld. De uitgave is rijk geïllustreerd met 1065 afbeeldingen in kleur en zwartwit.

Neem telefonisch contact met ons op: [+31\) 575 - 51 05 22](tel:+31575510522)

1	februari 2020	nieuwe maand blad met boordevol informatie
19	februari 2020	Teribble Twins
1	maart 2020	nieuwe maand editie met veel mooie verhalen enz.
18	maart 2020	hr.ms. Zeeleeuw aandacht aan de onderzeedienst

